

З.С. | Зовнішні справи

*Заснований у 1991 році
Випускається 6 разів на рік*

**Том 32, № 1
2022**

ISSN: 2663-2675
E-ISSN: 2663-2683

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації**
Серія: KB № 24816-14756 ПР від 31.03.2021 р.

Журнал включено до
Переліку фахових видань України (Категорія «Б»)
з історичних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1188
від 24 вересня 2020 р.)

Журнал представлено
у таких наукометричних базах:
Google Scholar, НБУ ім. В.І. Вернадського,
Фахові видання України

Зовнішні справи / Ред. кол.: Т. В. Сидорук та ін. – Київ: Громадська спілка «Редакція журналу «Зовнішні справи», ТОВ «Наукові журнали», 2022. – Том 32, № 1. – 37 с.

Засновник і видавець:
Громадська спілка «Редакція журналу «Зовнішні справи», ТОВ «Наукові журнали»
01001, пров. Рильський, 6, Київ, Україна
E-mail: officeua.foreign.affairs@gmail.com
www: <https://uaforeignaffairs.com/uk>

© Громадська спілка «Редакція журналу «Зовнішні справи»,
ТОВ «Наукові журнали», 2022

F.A. | Foreign Affairs

*Founded in 1991
Published six times per year*

**Volume 32, No. 1
2022**

ISSN: 2663-2675
E-ISSN: 2663-2683

**Certificate of state registration
of the print media**

Series: KV No. 24816-14756 PR dated 31.03.2021

Journal included in List of professional publications of Ukraine (Category “B”)
in Historical Sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1188
of September 24, 2020)

**Journal is presented
in the following scientometric databases:**
Google Scholar, VNLU, Professional publications
of Ukraine

Foreign Affairs / Ed. col.: T. V. Sydoruk et al. – Kyiv: Public Union Editorial Board of the Journal
“Foreign Affairs”, LLC “Scientific Journals”, 2022. – Volume 32, No. 1. – 37 p.

Founder and publisher:
Public Union Editorial Board of the Journal “Foreign Affairs”, LLC “Scientific Journals”
01001, 6 Rylskyi Ln, Kyiv, Ukraine
E-mail: officeua.foreign.affairs@gmail.com
www: <https://uaforeignaffairs.com/en>

© Public Union Editorial Board of the Journal “Foreign Affairs”,
LLC “Scientific Journals”, 2022

Редакційна колегія

Головний редактор

Тетяна Віталіївна Сидорук

д-р політ. наук, професор, Національний університет «Острозька академія», Україна

Члени редакційної колегії

Валерій Власенко

канд. істор. наук, доцент, Сумський державний університет, Україна

Нуліфар Комілова

д-р геогр. наук, професор, Національний університет Узбекистану імені Мірзо Улугбека, Узбекистан

Олександр Патапас

д-р філософ. наук, доцент, Університет Миколаса Ромеріса, Литва

Юса Джуянді

д-р філософ. наук, доцент, Паджаджаранський університет, Індонезія

Канат Єнсенов

канд. істор. наук, доцент, Інститут історії держави Комітету науки МОН Республіки Казахстан, Республіка Казахстан

Ляззат Бейсенова

канд. екон. наук, професор, Євразійський національний університет імені Л.Н. Гумільова, Республіка Казахстан

Бехчет Кемаль Єсільбурса

д-р істор. наук, професор, Університет Улудаг, Туреччина

Зівар Зайналова

PhD, викладач, Університет Анадолу, Туреччина

Ельнур Гасанов

PhD, Гянджинське відділення Національної академії наук Азербайджану, Азербайджан

Надер Мохаммад Альджаварнех

PhD, доцент, Бізнес-коледж, Університет Джадарі, Йорданія

Автанділ Сілагадзе

д-р екон. наук, професор, Тбіліський державний університет ім. Іване Джавахішвілі, Грузія

Френсіс Ботчвей

канд. юрид. наук, Катарський університет, Катар

Єрмек Бурібаєв

д-р юрид. наук, професор, Казахський Національний педагогічний університет ім. Абая, Казахстан

Жанна Хамзіна

д-р юрид. наук, професор, Казахський Національний педагогічний університет ім. Абая, Казахстан

Кун Вуй Йі

PhD, старший викладач, Університет Санвей, Малайзія

Артур Атанесян

д-р політ. наук, професор, Єреванський державний університет, Вірменія

Йосип Салуквадзе

д-р наук, професор, Тбіліський державний університет ім. Іване Джавахішвілі, Грузія

Тенгіз Верулава

PhD, доцент, Тбіліський державний університет ім. Іване Джавахішвілі, Грузія

Паскаль Желев

PhD, доцент, Університет національної і світової економіки, Болгарія

Марія Бакалова

PhD, Університет національної та світової економіки, Болгарія

Улан Умиткалієв

канд. істор. наук, доцент, Євразійський національний університет імені Л.Н. Гумільова, Казахстан

Марал Хабдуліна

канд. істор. наук, доцент, Євразійський національний університет імені Л.Н. Гумільова, Казахстан

Хатуна Марцквішвілі

PhD, доцент, Тбіліський державний університет ім. Іване Джавахішвілі, Грузія

Нагіма Кала

PhD, доцент, Євразійський національний університет імені Л.Н. Гумільова, Казахстан

Віра Пандіян Каліані Сундрам

PhD, доцент, Університет Технології МАРА, Малайзія

Кирил Точков

PhD, професор, Техаський християнський університет, США

Валерій Грицюк

канд. істор. наук, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Україна

Наталія Хома

д-р політ. наук, професор, Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Тимейчук Ірина

канд. філол. наук, доцент, Національний університет «Острозька академія», Україна

Антоніна Шуляк (Митко)

д-р політ. наук, професор, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Тетяна Перга

канд. істор. наук, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Україна

Лариса Синявська

д-р істор. наук, професор, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Ясін Керем Гумус

канд. міжнар. відносин, доцент, Університет Сакар'я, Туреччина

Олександр Пухкал

д-р наук держ. упр., професор, Національна академія державного управління при Президентові України, Україна

Наталія Чабан

д-р наук, професор, Кентерберійський університет, Нова Зеландія

Сіті Рахіла Рахмат

PhD, Науковий університет Малайзії, Малайзія

Editorial Board**Editor-in-Chief****Tetiana V. Sydoruk**

Full Doctor of Political Sciences, Professor, National University of Ostroh Academy, Ukraine

Editorial Board Members**Valeriy Vlasenko**

PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Sumy State University, Ukraine

Nilufar Komilova

Full Doctor of Geographical Sciences, Professor, National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, Republic of Uzbekistan

Aleksandras Patapas

Full Doctor in Philosophical Sciences, Associate Professor, Mykolas Romeris University, Lithuania

Yusa Djuyandi

Full Doctor in Philosophical Sciences, Associate Professor, Padjadjaran University, Indonesia

Kanat Yensenov

PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Institute of the State History Ministry of Education and Science of Kazakhstan, Republic of Kazakhstan

Lyazzat Beisenova

Full Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of State Audit, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan

Behçet Kemal Yesilbursa

Full Doctor of Historical Sciences, Professor, Bursa Uludag University, Turkey

Zivar Zeynalova

PhD, Lecturer, Anadolu University, Turkey

Elnur Hasanov

Full Doctor of Philosophy in History Sciences, Ganja Branch of Azerbaijan National Academy of Sciences, Republic of Azerbaijan

Nader Mohammad Aljawarneh

PhD, Associate Professor, Business college, Jadara University, Jordan

Avtandil Silagadze

Full Doctor of Economic Sciences, Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Francis Botchway

PhD of Legal Sciences, Qatar University, Qatar

Yermek Buribayev

Full Doctor of Legal Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan

Zhanna Khamzina

Full Doctor of Legal Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan

Koon Vui Yee

PhD, Senior Lecturer, Sunway University, Malaysia

Arthur Atanesyan

Full Doctor of Political Sciences, Professor, Yerevan State University, Armenia

Joseph Salukvadze

Dr. Habil., Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Tengiz Verulava

PhD, Associate Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Paskal Zhelev

PhD, Associate Professor, University of National and World Economy, Bulgaria

Maria Bakalova

PhD, University of National and World Economy, Bulgaria

Ulan Umitkaliev

PhD of Historical Sciences, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan

Maral Khabdulina

PhD of Historical Sciences, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan

Khatuna Martskvishvili

PhD, Associate Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Nagima Kala

PhD, Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan

Veera Pandiyan Kaliani Sundram

PhD, Associate Professor, Universiti Teknologi MARA, Malaysia

Kiril Tochkov

PhD, Professor, Texas Christian University, United States

Valerii Hrytsiuk

PhD of Historical Sciences, Associate Professor, The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Ukraine

Nataliia Khoma

Full Doctor in Political Sciences, Professor, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Iryna Tymeichuk

PhD of Philological Sciences, Associate Professor, National University of Ostroh Academy, Ukraine

Antonina Shuliak (Mytko)

Full Doctor of Political Sciences, Professor, Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine

Tetiana Perha

PhD of Historical Sciences, Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

Larysa Syniavska

Full Doctor of Historical Sciences, Professor, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Yasin Kerem Gumus

PhD in International Relations, Associate Professor, Sakarya Üniversitesi, Turkey

Aleksandr Pukhkal

Full Doctor of Science in Public Administration, Professor, The National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Ukraine

Natalia Chaban

Dr. Habil., Professor, University of Canterbury, New Zealand

Siti Rahyla Rahmat

PhD, Universiti Sains Malaysia, Minden, Malaysia

ЗМІСТ

ДОСЛІДНИЦЬКІ СТАТТІ

Д. Ткач

Право-консервативна ідеологія уряду Віктора Орбана – головна причина системного конфлікту ЄС та Угорщини9

Л. Чекаленко

Історія еволюції національної безпеки суб'єктної України16

В. Ціватий

Зовнішні справи європейської діаспорології та діаспорної дипломатії: інституціональна історія Українського Вільного Університету (до 100-літнього ювілею).....22

РЕЦЕНЗІЇ НА КНИГИ

С. Троян

Рецензія на монографію Василя Миколайовича Яблонського «Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921–1992 роки)»30

ПУБЛІЦИСТИКА

А. Гуменюк

Республіка Кіпр – країна активного дипломатичного життя.....32

CONTENTS

RESEARCH ARTICLES

D. Tkach

Law-Conservative Ideology of Orban's Government the Main Reason for the Systemic Conflict between the EU and Hungary9

L. Chekalenko

US Land Borders under Conditions of COVID-19 Pandemic16

V. Tsivati

Foreign Affairs of European Diasporology and Diasporary Diplomacy: Institutional History of Ukrainian Free University (on the of the 100th Anniversary)22

BOOK REVIEWS

S. Troyan

Review of the Monograph by Vasyl Mykolayovych Yablonsky "State Center of the Ukrainian People's Republic in Exile: Ideas, Struggle, Tradition (1921-1992)"30

JOURNALISM

A. Humeniuk

The Republic of Cyprus is a Country of Active Diplomatic Life32

УДК 929.327.82.008(477)
DOI: 10.46493/2663-2675.32(1).2022.9-15

Дмитро Ткач*

Університет «КРОК»
03113, вул. Табірна, 30–32, м. Київ, Україна

Право-консервативна ідеологія уряду Віктора Орбана – головна причина системного конфлікту ЄС та Угорщини

Анотація. Українсько-російська війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, прискорила процес набуття Україною членства в Європейському Союзі. За останні місяці Київ вже на крок наблизився до членства в ЄС. Звичайно, шлях до повноправного членства у Євроспільноті довгий та тернистий, але уже сьогодні ми повинні уявляти труднощі та проблеми чекають на Україну, коли вона набуде цього статусу. Тому завдання цього дослідження – вивчення досвіду наших сусідів, які вже з 2004 року знаходяться всередині ЄС та НАТО, – є надзвичайно важливим та актуальним як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики України. Метою статті є аналіз досвіду перебування Угорщини в складі Європейського Союзу та проблеми і протиріччя, які виникли між Будапештом і Брюсселем за роки угорського членства. Важливим є і з'ясування причин конфлікту між ЄС і Угорщиною для того, щоб уже сьогодні на прикладі угорських помилок підготувати українське суспільство, владу до запобігання їх повторенню. При написанні даної статті автор користувався наступними методами: структурно-функціональним; конфліктологічної теорії; біхевіоризму; історичним; неформалізованим (традиційним) аналізом документів. У результаті аналізу впливу право-консервативної ідеології уряду В. Орбана на відносини Угорщини з ЄС було встановлено, що саме це є головною причиною виникнення гострих конфліктних ситуацій, які час від часу відбуваються між сторонами. Євросоюз, основною ідеологією якого є лібералізм, абсолютно не сприймає закріпленні у Основному законі Угорщини положення про те, що домінуючою в країні є одна релігія, прерогативу угорської національної меншини, яка проживає за кордоном і вимагає надання їй колективних прав, нетерпимості до одностатевих шлюбів та сумнівів у праві на аборт. Було також з'ясовано, що в Угорщині з 2010 року панує диктатура конституційної більшості в Державних зборах, що дає можливість уряду В. Орбана приймати будь-які закони на підтримку свого курсу, спрямованого на утвердження в країні неліберальної демократії. Підтверджено, що, не зважаючи на гостру критику з боку Брюсселя, політики угорської урядової коаліції, Будапешт і далі проводить свою лінію на посилення державного управління інститутами демократії та реформу державного сектора у бік централізації, повернення до консервативних традицій угорської держави, згортання демократичних принципів правління та посилення авторитарних тенденцій. Все це призвело до застосування до Угорщини з боку ЄС санкцій, зокрема, скорочення фінансування певних програм. Різка критика керівників Євроспільноти дійшла навіть до погроз припинення Угорщиною членства в організації. Подальші дослідження цієї теми є перспективними з урахуванням майбутнього членства України в ЄС. З практичної точки зору дану статтю можуть використати в роботі ті державні установи, які сьогодні працюють над проблематикою інтеграції України до ЄС, а також підрозділам МЗС України, які опікуються подальшим розвитком українсько-угорських стосунків

Ключові слова: Європейський Союз, Угорщина, неліберальна демократія, Основний Закон Угорщини

Вступ

28 лютого 2022 р. Президент Володимир Зеленський підписав заявку на вступ України до Європейського Союзу [1]. 10 квітня 2022 р. Посол Європейського Союзу в Україні Матті Маасікас заявив, що Україна має шанс отримати позитивну відповідь на своє прохання про надання статусу кандидата в члени ЄС вже у червні. 8 квітня Голова Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн під час візиту до Києва передала Президенту України Володимиру Зеленському опитувальник для набуття статусу країни-кандидата на членство в ЄС [2].

10 квітня 2022 р. посол Європейського Союзу в Україні Матті Маасікас заявив, що Україна має шанс отримати позитивну відповідь на прохання про надання статусу кандидата в члени ЄС вже у червні. У той же час заступник голови Офісу президента Ігор Жовква заявив, що вступ України до ЄС станеться у найближчі роки [3].

Ставши членом ЄС, Україна стикнеться із труднощами та проблемами, з якими зіткнулися країни, котрі у 2004 році стали членами Спільноти. Тому вивчити вісімнадцятирічний досвід цих держав є надзвичайно важливим та актуальним завданням для України.

Стаття надійшла: 15.12.2021, Доопрацьовано: 14.01.2022, Схвалено до друку: 15.02.2022

Рекомендоване цитування:

Ткач Д. Право-консервативна ідеологія уряду Віктора Орбана – головна причина системного конфлікту ЄС та Угорщини. *Зовнішні справи*. 2022. Т. 32, № 1. С. 9–15.

*Відповідальний автор

В українській науковій літературі, практично не досліджувалися стосунки, що склалися останніми роками між Угорщиною та ЄС. Угорські вчені А. Віро-Надь [4; 5], Н. Хроновська [6], А. Хетті [7], Є. Пінтер, Т. Пінтер [8], Ф.Д. Чотарі [9], П. Кенде [10], А. Бозокі [11] розглядали цю проблематику саме у той період, що досліджується автором. Однак в українському науковому обігу ці роботи практично не використовувалися.

Метою статті є дослідити вплив право-консервативної ідеології уряду В. Орбана на системний конфлікт ЄС та Угорщини та дослідження проблем і протиріч, які виникли між Будапештом і Брюсселем за роки угорського членства в Євроспільноті. Важливим є і з'ясування того, чи готове українське суспільство беззастережно взяти до виконання «Європейську конвенцію з прав людини і основоположних свобод», «Європейську соціальну хартію», «Європейську Хартію регіональних мов або мов меншин», «Рамкову конвенцію про захист національних меншин», «Хартію фундаментальних прав Європейського союзу» після того, як Україна стане членом ЄС [12, с. 36].

Завданням дослідження є проаналізувати причини, за яких Угорщина, що на початку 90 років стала на шлях демократичних перетворень, з десятих років ХХІ сторіччя перетворилася на країну з неліберальною демократією, у якій панує право-консервативна ідеологія. Прослідкувати, як багатопартійна система, що прийшла на зміну комуністичній однопартійній, знову трансформувалася у диктатуру конституційної більшості в Державних зборах і вже протягом дванадцяти років домінує в державі. Довести, що саме це дає можливість уряду В. Орбана приймати будь-які закони на підтримку свого курсу, спрямованого на утвердження в країні неліберальної демократії. Дослідити сутність моністичності суспільного політичного інтересу, притаманного лише тоталітарним суспільствам, який запанував в Угорщині та підтримується тут силовим впливом держави на суспільство, громадську думку й політичне життя соціуму в цілому. Підтвердити, що, не зважаючи на гостру критику з боку Брюсселя, політики угорської урядової коаліції, Будапешт і далі проводить лінію на посилення державного управління інститутами демократії та реформу державного сектора, спрямовану на централізацію, повернення до консервативних традицій угорської держави, згортання демократичних принципів правління та посилення авторитарних тенденцій. Показати, які санкції застосує до Угорщини ЄС для того, щоб спонукати угорців виконувати вимоги Брюсселя.

Наукова новизна даної статті полягає в тому, що вперше в Україні робиться спроба проаналізувати вигоди конфлікту між ЄС та Угорщиною, при цьому до наукового обігу залучається угорські нормативно-правові акти, які раніше в українській науковій літературі не використовувалися.

Огляд літератури

В українській науковій літературі, практично не досліджувалися стосунки, які склалися останніми роками між Угорщиною та ЄС. Угорський вчений А. Віро-Надь [4] у роботі «Емпіричні дослідження: відносин державної

політики між Угорщиною та Європейським Союзом» досліджує ці стосунки у період з 2004 по 2018 рік. Він прагне дати відповідь на запитання, як позначилось членство в ЄС на державній політиці Угорщини. Особливу увагу він приділив аналізу впливу ЄС на законодавство Угорщини, наскільки уряд Угорщини дотримується рекомендацій Європейської Комісії щодо публічної політики, а також у чому проявляється схожість та відмінність позицій сторін [5].

Угорська вчена-юрист Н. Хроновська у роботі «Відносини права Європейського Союзу та Угорщини» описала, як із 1 травня 2004 року в країні діє законодавство ЄС, підкреслюючи, що право Європейського Союзу також відрізняється, як від міжнародного права, так і від внутрішнього права держав-членів із точки зору його чинності та застосування. Оскільки конституційні норми не забезпечують детального співвідношення між правом Європейського Союзу та правом Угорщини, практика Конституційного Суду не дає чіткої відповіді на всі запитання з цього приводу, але вона більш-менш підтверджує загальну тенденцію суперечності між внутрішнім (неконституційним) законодавством держав-членів Європейського Союзу та законодавством ЄС. Такий конфлікт вирішується Судом Європейського Союзу відповідно до принципу примату права Союзу. У разі можливого конфлікту між конституційною нормою та нормою ЄС ситуація більш диференційована: за прикладом інших конституційних судів держав-членів Конституційний суд Угорщини, схоже, визнає пріоритет лише із застереженнями та обмеженнями [6].

Угорські вчені-економісти Є. Пінтер та Т. Пінтер у своїй роботі «Інтеграція Угорщини до Європейського Союзу – економічний і соціальний підхід» проаналізували найважливіші етапи інтеграції Угорщини до ЄС, відслідкували розвиток зовнішньої торгівлі та входження угорської економіки до єдиного ринку Європейського Союзу, дослідили реальну економічну конвергенцію та трансформацію економічної політики країни. Вчені поставили перед собою завдання перевірити, наскільки Угорщина стала органічною частиною Євросоюзу та чи її членство служить цілісності та подальшому розвитку цієї спільноти. В результаті виконаної наукової розвідки вони зробили висновок про те, що роль ЄС в економічному житті Угорщини є значною з точки зору зовнішньої торгівлі та показників руху капіталу [8].

Угорський вчений-соціолог А. Бозокі у своїй роботі «Перехід від ліберальної демократії. Політична криза в Угорщині» аналізує шлях країни від демократії до авторитаризму. Він стверджує, що неліберальна демократія не такий популярний політичний проєкт, як відносно рідкісна емпірична конфігурація серед гібридних режимів. Це мінливий, відносно менш авторитарний і менш насильницький режим, ніж інші гібридні режими, один із випадків «роздемократизації» колишніх демократичних держав. Суперечливий характер неліберальної демократії також можна пояснити наявністю реальної напруженості між внутрішніми і зовнішніми силами в рамках міжнародних організацій (типу ЄС) [11].

Угорські журналісти Ф.Д. Чотарі та Ч. Коромі

у своїй аналітичній статті «Орбан більш ніж двадцять років говорить, що є життя і поза ЄС» детально аналізують інформацію, яка не так давно з'явилася в угорських ЗМІ про можливий вихід Угорщини із ЄС. При цьому підкреслюється, що зусилля уряду В. Орбана посилити східний напрям співробітництва, а саме стосунки з Росією, Китаєм та іншими країнами регіону безумовно спрямовані на пошуки альтернативного шляху розвитку зовнішньоекономічних зв'язків Угорщини [9].

У цілому потрібно відмітити, що угорські вчені, юристи, політологи, економісти, журналісти присвячують багато своїх досліджень темі взаємовідносин Угорщини та ЄС, прагнуть з'ясувати, у чому причина конфлікту між сторонами, який поглиблюється рік у рік.

Матеріали та методи

Під час написання цієї статті автор використовував структурно-функціональний метод, який базується на розумінні суспільства як системи інтегрованих елементів, що прагне до стабільності на основі вибору певної системи цінностей. Стан функціонування політичної системи, а також тенденції її розвитку можна визначити виходячи з аналізу цінностей. У першу чергу, цей метод використовувався при аналізі причин електорального успіху урядової коаліції на чолі з «Фідес – Угорський громадянський союз» упродовж чотирьох виборчих циклів до Державних зборів Угорщини. Показано, що у свідомості переважної більшості населення домінують право-консервативні цінності на кшталт несприйняття ліберальної ідеології, ствердження в країні домінуючої однієї релігії, прерогативи угорської національної меншини, яка проживає за кордоном, надання їй колективних прав, нетерпимості до одностатевих шлюбів, сумнівів у праві на аборт. Саме це створило умови для перемоги урядової коаліції на чолі з В. Орбаном протягом дванадцяти останніх років.

Також був використаний метод конфліктологічної теорії, який зводиться до розуміння, конфлікту між окремою національною державою, у даному випадку Угорщиною, та наднаціональною інституцією – ЄС. Протиріччя, які тут виникли, пов'язані з тим, що Будапешт при вступі до цієї організації, хоч взяв на себе зобов'язання передати Брюсселю частину своїх владних повноважень, на практиці не зміг це зробити. У першу чергу, це сталося через розбіжності в угорській право-консервативній ідеології В. Орбана та лібералізму, який сповідує ЄС. У результаті в Угорщині реформа державного сектора, спрямована на посилення централізації, повернення до консервативних традицій угорської держави, згортання демократичних принципів правління та посилення авторитарних тенденцій викликають повне несприйняття у Євроспільноті. Отже, політика «орбанізації» викликала і викликає гострі протиріччя між Угорщиною та ЄС, що за певних умов може привести до виключення країни із Євроспільноти.

Наступним методом, який був застосований у дослідженні, є метод біхевіоризму, що передбачає дослідження реальної поведінки суб'єктів політики при виконанні ними державних функцій. І дійсно, роль суб'єктивного чинника, а саме роль Прем'єр-міністра,

в Угорщині має ключове значення. Ті рішення, які приймалися главою уряду, значною мірою залежали від його суб'єктивного бачення тих чи інших проблем та, у свою чергу, залежали від психологічних рис керівника держави. Тому вивчення особистих рис лідера країни й їхній вплив на здійснення внутрішнього та зовнішньополітичного курсу нам уявляється корисним і актуальним для того, щоб зрозуміти, у чому причина конфлікту між Угорщиною та ЄС.

У даній статті також використовується історичний метод, який вимагає вивчення політичних явищ у їх послідовній тимчасовій зміні, виявлення зв'язку їх минулого, сьогодення і майбутнього та ін. Саме такий його різновид, як особливий метод кейс-стаді (case studies) – ситуаційні дослідження. В даному випадку підкреслюється необхідність зупинити увагу на окремій події, яка відбулася в певному місці і в певний час, з метою проаналізувати, яким чином вона вплинула на політику угорської держави на сучасному етапі. Мова йде про Тріанонський мирний договір між союзними державами Антанти у Першій світовій війні та Королівством Угорщина (1920 р.), у результаті якого дві третини території країни відійшли сусіднім країнам, а населення зменшилося з 15 мільйонів до 10. Посттріанонський синдром має суттєвий вплив на внутрішню та зовнішню політику сьогоденної Угорщини.

Також у статті було використано неформалізований (традиційний) метод аналізу документів. Він передбачає тлумачення документів, у даному випадку Основного закону Угорщини, який вступив в силу 1 січня 2012 року, з'ясування основних думок та ідей конкретного тексту через усвідомлення, інтерпретацію, узагальнення змісту та логічне обґрунтування певних висновків. Саме поява цього документа викликала гостру критику з боку керівництва Європейського Союзу та провідних держав Євроспільноти. Окремі його положення йдуть у розріз із ліберальною політикою ЄС, відверто ігнорують вимоги європейського законодавства. Це стосується і низки законодавчих актів, які прийняли Державні збори Угорщини після набуття чинності Основного закону.

Результати та обговорення

В Угорщині четвертий термін поспіль на парламентських виборах перемагає коаліція «Фідес – УГС» та Християнсько-демократична народна партія з результатом більшості у дві третини депутатів. Це дозволило парламентській більшості ухвалити будь-які закони і навіть затвердити нову Конституцію. То чому ця право-консервативна коаліція має таку потужну підтримку угорського населення? Відповідь на це питання варто шукати в червні 1920 року, коли було укладено Тріанонський мирний договір між союзними державами Антанти у Першій світовій війні та Королівством Угорщина, в результаті якого дві третини території країни відійшли сусіднім країнам, а населення зменшилося з 15 мільйонів до 10.

Першому Прем'єр-міністру демократичної Угорщини Йозефу Анталу належать слова, що біль Тріанона стукає в серця кожного угорця. І це дійсно так. Посттріанонський больовий синдром і сьогодні присутній

у свідомості угорської нації. Ним уміло користується Прем'єр-міністр країни В. Орбан і тому вже 12 років знаходиться при владі. Хоч Угорщина на офіційному рівні не заявляє територіальні претензії сусіднім країнам, але уряд В. Орбана досить активно працює над тим, щоб зберегти в угорських спільнотах за кордоном національну ідентичність: рідну мову, культуру, національні традиції.

Із 2004 року Угорщина є членом ЄС. Вступаючи у цю Спільноту, угорці зобов'язалися частину свого суверенітету передати Брюсселю, жити за законами Євроунії. Але ці засадничі нормативно-правові документи, як правило, не відповідають право-консервативній ідеології правлячої коаліції. Саме у цьому криється причина тих скандалів, які час від часу виникають у стосунках Угорщини з ЄС.

11 червня 2010 року депутати Державних зборів Андраш Чер-Палковіч та Антал Роган подали до Державних зборів проєкт Закону про свободу преси та захист медіаконтенту, який отримав назву медіаконституція. Закон був ухвалений Державними зборами 2 листопада 2010 р. та замінив Закон про пресу, який діяв із 1986 р. [13]. Він визначив поняття «медіаслужба», механізми відстеження та пошуку медіасервісів, діяльності лінійного аудіального медіасервісу, термінів «медіаконтент» та «контент-провайдер». Дане законодавство поширилося на весь медіаконтент, у тому числі й на Інтернет.

22 липня 2010 року Державні збори ухвалили Закон, що регулює діяльність засобів масової інформації та комунікації, згідно з яким Національне радіо та телебачення і Національний орган зв'язку були перетворені на Національне відомство засобів масової інформації та комунікацій (НВЗМІК). НВЗМІК є автономним органом державного управління, який бере участь у керуванні сферою комунікацій та здійсненні державної політики у цій царині. Цю урядову інституцію очолила наближена до Прем'єр-міністра Віктора Орбана особа – Моніка Караш.

Найбільший медіадослідник Угорщини П. Байомі-Лазар вважає, що влада сьогодні може безпосередньо впливати на контент ЗМІ. Крім того, його занепокоєння викликає і неточність низки визначень Закону, що дозволяє по-різному його трактувати [14].

Наглядовий та керуючий урядовий орган, який опікується ЗМІ, також отримав право стягувати колосальні штрафи (доходять до \$ 900 000 для радіо і телебачення) з засобів масової інформації за «незбалансоване висвітлення подій».

Ці два Закони, про які йшла мова вище, викликали різку критику в Європейському Союзі, всі великі європейські періодичні видання вкрай суворо висловилися про них, вживаючи серед інших і такі визначення, як «шовіністичний». Із моменту прийняття Закону своє занепокоєння висловили всі найбільші міжнародні інститути – ООН, Рада Європи, ОБСЄ. Ці нові Закони, які набули чинності 1 січня 2011 року, призвели до повного контролю ЗМІ Угорщини з боку уряду, а це, у свою чергу, призвело зниження ваги демократичних цінностей та авторитету Євросоюзу.

18 квітня 2011 року Державні збори 262 голосами представників коаліційної більшості ухвалили новий Основний Закон країни. 25 квітня 2011 року Президент республіки Пал Шмідт підписав цей документ (який офіційно дістав назву Основного Закону Угорщини), що згідно з п. 1 Заключних положень набув чинності 1 січня 2012 року. Низка положень цього документа вступала в протиріччя з ліберальними основами Європейського Союзу. Він розпочинається із Національного Кредо, у якому сказано про те, що визнається роль християнства у збереженні нації. У Статті D говориться про те, що Угорщина, з урахуванням єдності всієї угорської нації, відповідає за долю угорців, які живуть за її межами, сприяє збереженню та розвитку їх спільнот, підтримує їхні прагнення, спрямовані на збереження угорського ідентитету, здійснення індивідуальних та колективних прав, створення громадських органів самоврядування, благополуччя на батьківщині, а також сприяє їх співпраці один з одним та з Угорщиною. У Статті L сказано про те, що Угорщина захищає інститут шлюбу як добровільно встановлені подружні відносини між чоловіком та жінкою, а також сім'ю, як основу збереження нації. У Статті II право на захист життя з моменту зачаття [15].

Саме ці положення Основного Закону Угорщини, які закріплювали:

- переважне положення однієї з релігій;
- прерогативу угорської національної меншини, яка проживає за кордоном, із наданням їй колективних прав;
- нетерпимості до одностатевих шлюбів;
- сумніви у праві на аборт;
- встановлення контролю з боку уряду за Центробанком;
- посилення повноважень уряду під час призначення суддів Конституційного суду Угорщини;
- викликали гостру критику з боку Брюсселя.

Новий Основний Закон суттєво збільшив роль держави у житті угорського суспільства, дозволив створити цілу низку конституційних законів, до яких можна віднести наступні законодавчі акти: «Про Угорський національний банк» [16], «Про організацію та здійснення правосуддя» [17] та ін. Ці закони отримали статусу конституційних, що практично унеможливило переімени при зміні розкладу політичних сил у Державних зборах, тому що для скасування цих положень в Основному Законі потрібно дві третини голосів.

Проведені реформи значно скоротили повноваження Конституційного суду (КС), який сьогодні має право скасовувати або домагатися перегляду Основного закону чи поправок до нього лише з точки зору відповідності процедурним нормам процесів їх створення, ухвалення та оприлюднення. Щодо змісту цього документа, то ця функція вилучена зі сфери компетенції КС [15]. У той же час за КС залишилося право вето щодо законів про бюджет та податки, але з обмовкою, якщо вони порушують право на життя та людську гідність, право на захист персональних даних, свободу думки, совісті та релігії [15]. Нова Конституція не забезпечує

континуїтету і 20-річна судова практика КС, яка спиралася на попередню Конституцію, більше не може бути використана як прецедент: «Рішення КС, прийняті до набуття чинності новою Конституцією, втрачають свою силу. Ця норма не стосується наслідків, викликаних цими рішеннями» [15]. Згідно з Основним законом та іншими законодавчими актами, вік виходу на пенсію працівників юстиції був знижений із 70 до 62 років [18]. Це норма була направлена на те, щоб змінити голів Конституційного та Верховного судів, Національної ради юстиції, а також суттєво замінити суддівський склад цих інститутів, за рахунок представників чинної влади.

Відразу після вступу у дію Конституції Євросоюз робив спроби переконати Будапешт у зміні тих її положень, які вступали у протиріччя із законодавством Спільноти. З цією метою були здійснені неодноразові візити до столиці Угорщини канцлера Німеччини Ангели Меркель (2005–2021), керівника Єврокомісії Жозе Мануел Баррозо. В. Орбан пішов на частину поступок, але головні положення, про які вже йшла мова вище, залишилися в силі.

Екс-президент Угорщини та в минулому голова Конституційного суду Ласло Шойм у березні 2013 року звернувся до Президента Адера з проханням накласти вето на ухвалені урядовою більшістю у парламенті нововведення та перерахував основні пункти конституційної реформи, здійсненої в Угорщині на той момент:

- визнані недійсними всі ухвали Конституційного суду, прийняті до набуття чинності 1 січня 2012 року нової Конституції Угорщини;
- Конституційному суду дозволено розглядати питання, що ґрунтуються лише на формальних процедурних аспектах, а не за їх дійсним змістом;
- брати участь у виборчій кампанії, висвітлювати її мають право лише громадські засоби масової інформації;
- обмежувати свободу слова під приводом порушення людської гідності і, якщо вона завдає шкоди у широкому розумінні «гідності угорської нації»;
- статус церковної організації надають Державні збори Угорщини конституційною більшістю;
- сім'єю вважається виключно шлюб між чоловіком та жінкою;
- закон може вимагати, щоб випускники ВНЗ, які здобули освіту за підтримки держави, протягом деякого часу після закінчення ВНЗ працювали в Угорщині;
- управління вищими навчальними закладами контролюється державою;
- влада зможе заборонити бродяжництво у низці громадських місць, але безхатченки не можуть переслідуватися за відсутність постійного місця проживання [10].

Звичайно, Президент Угорщини Янош Адер, ставленик Фідес, відхилив ці пропозиції.

З того часу протиріччя між Будапештом в Брюсселі тільки загострювалися. Особлива тема – ставлення уряду В. Орбана до проблеми біженців. У 2015 році угорці у категоричній формі відмовилися приймати біженців і навіть оточили кордони Угорщини колючим дротом. Більш того, в листопаді 2021 року Орбан запропонував мігрантам і біженцям відкрити коридори до Європи

через його країну, «якщо Захід того забажає» [19]. 15 червня 2021 р. Державні збори Угорщини ухвалили Закон, в якому йдеться про те, що педагогічна діяльність, пов'язана з сексуальністю, не повинна сприяти зміні статі або гомосексуалізму. До того ж держава має захищати право дитини на гендерну ідентичність при народженні. Закон забороняє доступ до порнографічних матеріалів особам молодше 18 років, а також особам, які пропагують зміну статі при народженні та гомосексуальність. У зв'язку з цим, Президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн попередила Угорщину, що вона має скасувати дискримінаційний закон, інакше їй загрожують серйозні санкції. Закони, внесені Орбаном, різко критикували й інші лідери ЄС на саміті в липні 2021 року. Прем'єр-міністр Нідерландів Марк Рютте закликав Будапешт поважати цінності толерантності ЄС або вийти з блоку. Реагуючи на цю критику, В. Орбан ініціював проведення в країні референдуму про «захист дітей від ЛГБТ-ідеології», який відбувся 3 квітня 2022 року.

Угорщина уже сьогодні активно шукає альтернативу співпраці з ЄС та пішла на зміцнення стосунків із Росією, Китаєм та Туреччиною. Чого варта лише відмова Угорщини від транзиту російського газу через Україну. Виступи Орбана проти антиросійських санкцій, а також його заяви про те, що Угорщина не планує допомагати Україні зброєю та не дозволить транзит військової допомоги від інших союзників через свою територію, посилили недовіру щодо нього серед більшості країн Євроспільноти.

Такі дії Будапешта викликають гостру критику з боку керівництва провідних держав ЄС та й самого керівництва Співдружності. На початку вересня 2021 року у Євросоюзі було прийнято рішення не виділяти гроші Угорщині на відновлення економіки після COVID-19, а це 7,2 млрд. євро. За оцінкою ЄС, Будапешт не дотримується загальноєвропейських принципів і підриває ідею верховенства закону.

У самій Угорщині вже звучать заклики вийти із ЄС. Так угорська проурядова газета Magyar Nemzet у своїй статті «Настав час поговорити про Huxit (Hungarn Exit – за аналогією з Brexit) – вихід Угорщини з Євросоюзу» написала: «Зараз ми повинні, нарешті, серйозно подумати про наш можливий вихід із союзу держав, який спливає кров'ю, маючи тисячі ран, але при цьому демонструє імперські симптоми і поводить зневажливо та зрозуміло зі своїми країнами-членами у Східній та Центральній Європі».

У невеликій за обсягом статті досить важко висвітлити таку складну та проблематичну тему як трансформація угорської держави від тоталітарної до демократичної, і від демократичної до авторитарно-популістської з певними елементами диктатури, щоб запобігти конфліктам на ідеологічному підґрунті всередині Євроспільноти. Окрім цього, потребують детального аналізу подальші кроки уряду В. Орбана, які можуть викликати несприйняття у Брюсселі, і того, до якої межі Євроунія готова терпіти некоректну поведінку Будапешта.

Висновки

Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що політичний курс В. Орбана спрямований на збереження право-консервативних принципів, як всередині країни, так і за її межами, не відповідає ліберальній ідеології, яка панує в ЄС. Відмова Будапешта слідувати рекомендаціям офіційного Брюсселя, посилення державного управління інститутами демократії та реформа державного сектора, спрямована на централізацію, повернення до консервативних традицій угорської держави, згортання демократичних принципів правління та посилення авторитарних тенденцій викликають повне несприйняття у Євроспільноті. Чи приведе це до виключення Угорщини з ЄС – покаже час, але одне зрозуміло – провідні Європейські країни не дадуть В. Орбану впровадити політику «організації» у діяльність цієї регіональної організації.

В Україні за часів президентства П.О. Порошенка на конституційному рівні було закріплено прагнення України стати членом НАТО та ЄС. Ці новації палко підтримали політичні сили, які розділяють право-консервативну ідеологію, не розуміючи, що із вступом до цієї регіональної організації державі доведеться частину свого суверенітету передати Брюсселю. А це означає розділяти ліберальні цінності, які панують у Європейському Союзі – це і терпимість до будь-якої релігії, це і повага до прав національних меншин, це і толерантність до сексуальних меншин тощо.

У разі, якщо Україна не буде щиро сповідувати згадані визнані Європою моральні постулати, на неї чекає доля вигнання і навіть припинення членства в Спільноті.

Список використаних джерел

- [1] Україна офіційно спрямувала у Брюссель заявку на членство в ЄС. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/28/682990/>.
- [2] Маасікас М. Україна може отримати статус кандидата на вступ в ЄС вже у червні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3453905-ukraina-moze-otrimati-status-kandidata-na-vstup-v-es-vze-u-cervni-maasikas.html>.
- [3] Жовква І. Україна вступить в ЄС найближчими роками. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/ukrajina-vstupit-v-jes-najblizhchimi-rokami-ihor-zhovkva.html>.
- [4] Bíró-Nagy A. Empirikus alapokon: Magyarország és az Európai Unió közpolitikai kapcsolata. URL: <https://politikatudomany.tk.hu/blog/2021/07/magyarorszag-eu-kozpolitikai-kapcsolat>.
- [5] Bíró-Nagy A. 15 év után. Az Európai Unió és a magyar társadalom. URL: https://www.policysolutions.hu/hu/hirek/486/15evutan_kiadvany.
- [6] Chronowski N. Az Európai Unió jogának viszonya a magyar joggal. URL: <https://ijoten.hu/szocikk/az-europai-unio-joganak-viszonya-a-magyar-joggal>.
- [7] Hettyey A. "A magyar pozíció teljes körű érvényesítésére nincs esély": Magyarország európai uniós csatlakozási tárgyalásai és a német külpolitika. URL: <http://real.mtak.hu/64338/1/ksz%-20orb%C3%A1n.pdf>.
- [8] Pintér É., Pintér T. Magyarország integrációja az Európai Unióba – gazdasági és társadalmi megközelítés. URL: https://kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2018/kulonszam/-01_Magyar_o_integracioja.pdf.
- [9] Csátári F.D., Körömi C. Orbán több mint húsz éve mondja, hogy van élet az EU-n kívül is. URL: <https://telex.hu/belfold/2021/08/17/huxit-eu-magyarorszag-kilepes-orban-viktor>.
- [10] Kende P. Magyarország és az EU csatlakozás URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/328820588.pdf>.
- [11] Bozók A. The transition from liberal democracy: The political crisis in Hungary. *Mediations*. 2013. Vol. 26, No. 1-2. P. 29–52.
- [12] Амелеченко Н.А. Цінності об'єднаної Європи. Київ: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 45 с.
- [13] Törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól. URL: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000104.TV>.
- [14] Bajomi-Lázár P. A patrónusi-kliensi médiarendszer Magyarország 2010–2018. Budapest: Napvilág Kiadó, 2020. 218 p.
- [15] The fundamental law of Hungary. URL: https://hunconcourt.hu/uploads/sites/3/2021/01/-thefundamentallawofhungary_20201223_fin.pdf.
- [16] 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról*. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300139.tv>.
- [17] 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról*. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100161.tv>.
- [18] Törvény az egyes igazságügyi jogviszonyokban alkalmazandó felső korhatárral kapcsolatos törvénymódosításokról. URL: <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1300020.TV>.
- [19] «Якщо вам це потрібно»: Орбан запропонував біженцям коридор до ЄС через Угорщину. URL: <https://tsn.ua/svit/yakscho-zahid-cogo-hoche-orban-zaproponuvav-bizhencyam-koridor-u-yes-cherez-ugorschinu-1902991.html>.

References

- [1] Ukraine has officially sent its application for EU membership to Brussels. (2022). Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/28/682990/>.
- [2] Maasikas, M. (2022). *Ukraine can get the status of a candidate for EU membership in June*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3453905-ukraina-moze-otrimati-status-kandidata-na-vstup-v-es-vze-u-cervni-maasikas.html>.
- [3] Zhovkva, I. (2022). *Ukraine will join the EU in coming years*. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/POLITICS/ukrajina-vstupit-v-jes-najblizhchimi-rokami-ihor-zhovkva.html>.

- [4] Bíró-Nagy, A. (2021). *Empirical analysis: State and political relations between Hungary and the European Union*. Retrieved from <https://politikatudomany.tk.hu/blog/2021/07/magyarorszag-eu-kozpolitikai-kapcsolat>.
- [5] Bíró-Nagy, A. (2019). *After 15 years. The European Union and Hungarian society*. Retrieved from https://www.policysolutions.hu/hu/hirek/486/15evutan_kiadvany.
- [6] Chronowski, N. (2019). *Legal relations between the European Union and Hungary*. Retrieved from <https://ijoten.hu/szocikk/az-europai-unio-joganak-viszonya-a-magyar-joggal>.
- [7] Hettyey, A. (2017). *No chance to fully defend Hungary's position": Negotiations on Hungary's accession to the EU and foreign policy of Germany*. Retrieved from <http://real.mtak.hu/64338/1/ksz%20orb%C3%A1n.pdf>.
- [8] Pintér, É., & Pintér, T. (2018). Integration of Hungary into the European Union – economic and social approach. Retrieved from https://kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2018/kulonszam/01_Magyar_o_integracioja.pdf.
- [9] Csátsári, F.D., & Körömi, C. (2021). *Orban has been claiming for more than 20 years that there is life outside the EU*. Retrieved from <https://telex.hu/belfold/2021/08/17/huxit-eu-magyarorszag-kilepes-orban-viktor>.
- [10] Kende, P. (2022). *Hungary and EU accession*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/328820588.pdf>.
- [11] Bozóki, A. (2013). The transition from liberal democracy: The political crisis in Hungary. *Mediations*, 26(1-2), 29-52.
- [12] Amelchenko, N.A. (2013). Values of united Europe. Kyiv: NGO "Laboratory of Legislative Initiatives".
- [13] Law on Freedom of the Press and Basic Rules of Media Content (2010). Retrieved from <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000104.TV>.
- [14] Bajomi-Lazar, P. (2020). *The patron-client media system Hungary 2010-2018*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- [15] The fundamental law of Hungary. Retrived from https://hunconcourt.hu/uploads/sites/-3/2021/01/thefundamentallawofhungary_20201223_fin.pdf.
- [16] 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról*. Retrived from <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300139.tv>.
- [17] 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról*. Retrived from <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100161.tv>.
- [18] Act on amendments to the upper age limits applicable in certain judicial relationships. (2013). Retrieved from <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1300020.TV>.
- [19] "If you need it": Orban offered refugees a corridor to the EU via Hungary. (2021). Retrieved from <https://tsn.ua/svit/yakscho-zahid-cogo-hoche-orban-zaproponuvav-bizhencyam-koridor-u-yes-cherez-ugorschinu-1902991.html>.

Dmytro Tkach

KROK University

03113, 30-32 Tabirna Str., Kyiv, Ukraine

Law-Conservative Ideology of Orban's Government the Main Reason for the Systemic Conflict between the EU and Hungary

Abstract. The Ukrainian-Russian war, which began on February 24, 2022, accelerated Ukraine's process of becoming a member of the European Union. In recent months Kyiv approached one step closer to the EU membership. Of course, the path to full membership into the European Community is long and thorny. But today we must be aware of what difficulties and problems await Ukraine when it acquires this status. Therefore, the task of studying the experience of our neighbours, who have been within the EU and NATO since 2004, is extremely important and relevant for both domestic and foreign policy of Ukraine. The aim of the article is to analyze the experience of Hungary within the European Union and the problems and contradictions that have arisen between Budapest and Brussels during the years of Hungarian membership. It is also important to find out the causes of the conflict between the EU and Hungary in order to prepare the Ukrainian society and the government already today to prevent the recurrence of Hungarian mistakes. As a result of the analysis in this article of the influence of the right-wing conservative ideology of Viktor Orban's government on Hungary's relations with the EU, it was found, that this is the main cause of acute conflicts that arise from time to time between the parties. The European Union, whose main ideology is liberalism, absolutely does not accept the enshrinement in the Hungarian Fundamental Law that one religion is dominant in the country, the prerogative of the Hungarian national minority living abroad to demand collective rights, intolerance of same-sex marriages and doubts about the rights on abortion. It was also found that Hungary has had a dictatorship of the constitutional majority in the National Assembly since 2010, which allows Viktor Orban's government to pass any laws in support of his course to establish illiberal democracy in the country. It is confirmed that despite sharp criticism from Brussels of the Hungarian government coalition's policy, Budapest continues to pursue its policy of strengthening the governance of democracy and public sector reform towards centralization, returning to the conservative traditions of the Hungarian state, curtailing democratic governance and strengthening authoritarian trends. All this has led to the imposition of the EU sanctions on Hungary in the form of cuts in funding for certain programs, sharp criticism of the EU leaders, and even threats to terminate membership in the organization. The author used the following methods preparing the article: structural and functional; conflict theory; behaviorism; historical; informal (traditional) document analysis. Further research on this topic is promising due to Ukraine's future membership in the EU. From a practical point of view, this article can be used in the activities of those government agencies that are currently working on Ukraine's European integration into the EU, as well as units of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, which take care of further development of Ukrainian-Hungarian relations

Keywords: the European Union, Hungary, illiberal democracy, the Fundamental Law of Hungary

УДК 327.7 (477) + 351.88
DOI: 10.46493/2663-2675.32(1).2022.16-21

Людмила Чекаленко*

Державна установа «Інститут всесвітньої історії Національної Академії Наук України»
02000, вул. Леонтовича, 5, м. Київ, Україна

Історія еволюції національної безпеки суб'єктної України

Анотація. Актуальність поданої теми полягає в необхідності дослідження процесу руйнування усталеного світу, колапсу системи міжнародних відносин, відсутності розуміння і повним ігноруванням з боку агресора усіх гуманітарних важелів в ситуації війни і збройного протистояння. Теоретичний аналіз як метод дослідження слугує контекстом і основою для знаходження і опанування об'єктивною інформацією; діалектичний метод переливання кількісних складників у якісні є необхідним для віднайдення відповідних важелів виявлення і покарання агресора. При написанні статті були використані також ідеї теорії систем та для всього тексту запроваджено синергетичний метод. Мета статті полягає у дослідженні об'єктивних реалій сьогодення і знаходження можливих адекватних агресії відповідей для нейтралізації загарбника. В результаті дослідження автор розробила відповідну схему безпекового існування держави. Схеми Безпеки, що запроваджуються в міжнародних відносинах, мають кілька рівнів і варіантів захисту. В українському варіанті поза розбудовою власних безпекових ресурсів і закріплення партнерства стратегічного виміру, Україна сьогодні переважно розраховує на третій рівень колективного захисту, в якому беруть участь кілька держав, що об'єднують власні зусилля у протистоянні ворогові. Така схема, що нагадує безпекову мережу, містить різноманітні варіанти захисту. Задача очільників держави об'єднати найприйнятніші позиції трьох рівнів і запровадити відповідну логістичну складову із залученням НАТО схем там, де ООН потужності не спрацювують

Ключові слова: система безпеки, колективний захист, безпекова мережа, європейський простір, трансатлантична система європейської оборони

Вступ

Безпека держави є комплексним поняттям, що включає відсутність загроз, захищеність державних і громадських інтересів, незалежність, що дипломатичною мовою визначається як суверенітет. Сучасні міжнародні відносини надають нам чимало позитивних прикладів успішного розв'язання конфліктів, протистояння агресії, вироблення схем нейтралізації викликів із застосуванням різноманітних механізмів захисту.

Актуальність дослідження продиктована агресією Росії, що зруйнувала всі засади міжнародних відносин і веде загарбницьку війну проти нашої миролюбної, демократичної, заможної держави України. Ламка Росією світового порядку через знищення України стала можливою з-за безпорадності світових безпекових лідерів, які запізно визнали свої помилки, допущені 2008 року відмовою України в ПДЧ НАТО на Бухарестському саміті, що стало преамбулою війни Росії проти Грузії і 2014 р. – нападом на Україну. Україна бореться за майбутню Європу, і світ без України і мирне співіснування з агресором не є можливими і не буде досягнуто. Україна є суверенною європейською державою, яка реалізує свою

зовнішню політику на основі міжнародного права. У 2014 р. Росія, ігноруючи принципи міжнародного права, основні договори з Україною, розпочала військові дії проти України. 24.02.22 р. Росія почала відкриту інтервенцію без оголошення війни. Український народ став на захист країни і Українська Армія завдяки допомозі європейських країн дає гідну відсіч загарбникам – рашистам, які поведуться на нашій землі гірше, ніж нацисти в II Світовій війні.

Дослідженню теоретичного наративу національної безпеки присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних дослідників. Серед таких робіт привертають увагу засадничі розробки професорів О.А. Коппель, О.С. Пархомчук [1], І.А. Хижняка [2], Г.М. Перепелиці [3], О.В. Потехіна [4]. До згаданих додамо праці зарубіжних, переважно американських учених: Б. Лете, О. Ваєвер, Р.Д. Ліпшуц [5].

У книзі професорів Інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка О. Коппель і О. Пархомчук «Міжнародні системи та глобальний розвиток» викладено теоретичні засади становлення і розвитку

Стаття надійшла: 11.12.2021, Доопрацьовано: 09.01.2022, Схвалено до друку: 10.02.2022

Рекомендоване цитування:

Чекаленко Л. Історія еволюції національної безпеки суб'єктної України. *Зовнішні справи*. 2022. Т. 32, № 1. С. 16–21.

*Відповідальний автор

системи міжнародних відносин, поетапно розглядаються схеми взаємодії держав у геополітичному просторі. В роботі професора Ігоря Хижняка «Від “навіки разом” до “omnes et singulos” (разом і окремо). Україна в системному протистоянні глобальних полюсів сили» йдеться про сучасні міжнародні відносини, про агресора Росію, що зламала всю схему стабільності не тільки Європи, але й світу. Історичний екскурс в процес ядерного роззброєння викладений в монографії «Проблеми реалізації політики ядерного стримування» професора О. Потехіна. Глибокий аналіз витоків криз і постійних протистоянь міститься в монографії професора Г. Перепелиці «Конфлікти в посткомуністичній Європі». У всіх згаданих публікаціях автори опосередковано торкаються питань еволюції системи безпеки.

У працях зарубіжних учених: Б. Лете, О. Ваєвер, Р.Д. Лішуц оцінки безпекових явищ, як і сама система безпекового існування співпадають з думками українських дослідників.

Авторка аналізує формування і поступову еволюцію політики безпеки України, визначає основні етапи її творення і реалізації. Розглядає складові політики безпеки у державному вимірі, простежує складну ходу України до вироблення концепції, механізмів, схеми і врешті стратегії безпеки у протистоянні загарбнику.

Дослідження еволюції концептуальної складової національної безпеки України за роки її реальної суб'єктності є метою цієї статті.

Концептуальне наповнення системи захисту в Україні традиційно відштовхувалось від парадигми реалізму/неореалізму, прихильники якої в основі безпеки вбачають силу держави, що активно користується нею в умовах анархії міжнародного буття. Таке означає, що держави, захищаючи свої інтереси, можуть вдаватися і вдаються до застосування зброї, що призводить до війни. Однак, як виявилось на практиці, реалістична концепція не спроможна була пояснити новий характер викликів, які прийшли разом з розвитком цивілізації. При цьому зазначимо: якщо функції держав практично є ідентичними, то їхні можливості є диференційними і залежать від військової спроможності, людського потенціалу, економічних потужностей, географічного розташування тощо. Слабкі держави доволі рідко покладаються на власні сили і переважно шукають надійного захисника-союзника.

У ХХІ столітті до класичних складових безпеки додалися інші варіанти, як військова, політична, громадська, економічна та екологічна. Зазначені варіанти тісно пов'язані, а їх комплексна взаємодія впливає на безпеку індивідуума, суспільства і держави.

В українських реаліях війни з російським агресором постала жорстка необхідність протистояти оновленій системі викликів. Однак в боротьбі з сильним противником в разі неможливості нейтралізувати ворога, держави – об'єкти агресії вдаються до інших варіантів самозбереження, серед яких застосовуються і компромісні схеми. В українському безпековому варіанті нині спостерігаємо запровадження компромісних засобів, що виявляються у тактиці уникнення прямого зіткнення з

елементами вдалих точкових збройних відповідей. Відомо, що такий підхід не завжди позитивно спрацьовує, оскільки слабка держава-пристосуванець в умовах анархії міжнародних відносин завжди була і є бажаним «лакомим куснем» для потужних озброєних сусідів. Зокрема тих держав, для яких перестороги міжнародно-правових норм є пустопорожніми і які не визнають прийнятих цивілізованим світом правових норм міжнародного буття, як в нашому випадку агресор Росія.

У такому варіанті на застосування сили необхідно відповідати адекватно, тобто силою. Якщо власних сил недостатньо, слабкі ланки шукають сильних союзників – лобістів. Отже, в кожному конкретному випадку ситуація із вибором стратегічного союзника залежатиме від рівня відносин, глибини наданих гарантій і апробованих механізмів їх реалізації. Вироблення таких механізмів, насичення їх дієвими складовими, адекватне спрямування зовнішньополітичних зусиль на досягнення суто прагматичних результатів зумовлене безпрецедентністю вируючих проблем навколо України. Отже, зовнішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки України – це комплексна система захисту універсальних, регіональних і субрегіональних міжнародних структур, яка включає безпекові схеми двостороннього співробітництва [6].

Фактор суспільства у формуванні безпекового простору

До складових безпеки сьогодні віднесено також фактор суспільства, що означає: задля реалізації національної безпеки необхідно виплекати безпекове суспільство. Це багатостороннє явище. Таке суспільство формується шляхом опанування політичною правовою і моральною освітою і вихованням, формуванням соціальної і комунікативної компетентності громадян. Основною задачею громадянської освіти є виховання громадянина для життя в демократичній державі. Безпека має бути гарантована державою і водночас – за безпеку суспільства несуть відповідальність його учасники, індивідууми, які покликані захищати державу. В українському випадку мова йде про консолідацію громадян у протистоянні небезпеці. На жаль, поки глибокої консолідації в українському вимірі не спостерігається з огляду на суб'єктивні і об'єктивні фактори.

Слід зазначити, що в середовищі зарубіжних й вітчизняних аналітиків поняття «безпекове суспільство» ще не знайшло чіткого визначення. Одні розглядають суспільство як раціональний контракт між особами і вважають безпеку суспільства сукупністю безпеки індивідуумів. Інші не відокремлюють суспільство від держави. Так, суспільство згідно О. Вевер, такий же об'єкт безпеки разом з державою [5].

На наше переконання, безпекове суспільство є суспільством, яке теоретично і практично підготовлено до ризиків і викликів різноманітного ґатунку, розуміє свою роль у захисті держави, несе відповідальність за державу і у випадку появи реальних загроз реалізує таку відповідальність на практиці. Інше питання щодо нових підходів у визначенні безпеки полягає в безпеці особистості, оскільки найбільшу цінність являє собою людина, тому їй загрожують всі небезпекі питання,

що стосуються існування. Отже, основним провайдером забезпечення людині безпеки має бути держава. Однак держава може бути як провайдером безпеки, так і джерелом загроз для особи і суспільства. Таку думку підтримує американський дослідник Б. Бузан, який вважає, що забезпечення державою безпеки супроводжується погрозами вже з боку державної машини примусу [7]. Уточнимо також, що не всі держави опікуються безпекою і далеко не всі забезпечують таку безпеку.

Теорія безпеки вимагає тотального наукового перегляду. Отже, теорія безпеки XXI століття з огляду на глибину розхитаного, колись усталеного міжнародного порядку вимагає тотального наукового перегляду і термінового опрацювання. У цьому зв'язку виникає питання: розробка в якій площині, і перегляд яким чином? Кожна теоретична школа цієї сфери знань пропонує свій варіант, і кінцевого консенсусу поки не знайдено. Повертаючись до досягнень в безпековій площині Європи, зазначимо, що на порядок денний XX століття вийшов європейський інтеграційний проєкт, який порівняно з євро-американськими схемами значно вигравав географічною наближеністю акторів, подібними проблемами, з якими зіткнулася післявоєнна Європа, щирим бажанням всіх держав подолати різнобарвні кризи. Європа, якій відчутно допомогли Сполучені Штати Америки, доволі швидко оговталася від жахливого провалля II Світової і кинула виклик своєму стратегічному партнеру – США.

У 1990 році зникає СРСР. Однак, підкреслимо, зникає як форма, але не як система. Україна із радянськими механізмами врядування, ще не забороненою єдиною існуючою комуністичною партією, хоча й була за економічними показниками найпотужнішою республікою СРСР, однак була не готова до нової стадії розвитку, не мала відповідної політичної та економічної інфраструктури, та й українське суспільство ще доволі довго перебувало і, на жаль, перебуває й досі у площині радянськості. Годі й говорити про якусь іншу систему безпеки та й про національну безпеку. На той час її «не існувало», оскільки не існувало загроз (Україна ж має ядерну зброю!). Про безпеку більшість не знали та й не передбачали, що така непередбачуваність у будь-який момент спроможна кинути жорсткий виклик не тільки суб'єктності нашої держави, а й її існуванню.

Поступова концентрація сил після ейфорії легко проголошеної незалежності, інтелектуальне зростання, повільне опанування ситуацією, що склалася після незграбної здачі ядерної зброї (і кому – майбутньому ворогові – Росії (!), все це підштовхнуло до розуміння небезпеки. Тільки тоді наша держава стала потроху «прозрівати» і врешті відкрила очі в результаті подій навколо острова Коса Тузла. А це вже початок XXI століття – 2003 рік. Терміново розробляється і приймається Концепція національної безпеки України – доволі важений і розумний документ, а також Закон України «Про основи національної безпеки України» [8].

Здавалось би, перший Майдан, прихід до влади демократичних сил, заяви про євроінтеграційний вимір,

розбудова збройних сил, посилення силових структур тощо, – все налаштовувало українське суспільство на швидку ходу до реалізації проголошених європейських цінностей. Що завадило Україні перейняти цю напружену іншими кальку безпекової схеми, за якою пішли наші європейські сусіди? Відповідь на це питання залишається за лаштунками. Україна продовжувала боротися між проросійським і прозахідним полюсами, демонструючи всьому світові свою неспроможність дотягнутися до європейськості.

Суверенізм – руйнація суверенітету. Серед нових сценаріїв викликів безпеці привертає увагу сформоване на нових, частково теоретичних засадах явище суверенізму, суть якого – усіяке розхитування теорії і практики класичного суверенітету [9]. Українська проросійська аналітика також пройшла через подібне теоретизування напередодні першого Майдану. Західні наукові школи, опинившись перед новими викликами тероризму, несанкціонованої міграції, екологічними проблемами та іншими негараздами, заглибились у розробку конституційного закону для Європейського Союзу, обґрунтування необхідності розширення Північноатлантичного Альянсу, пояснення глобалізаційних змін і пошуку протистояння новим загрозам, виокремивши світових творців сучасного буття, транснаціональних акторів, недержавних акторів, акторів поза політикою тощо. Проте в сучасних аналітичних розробках не зустрічаємо віднайдення причин колапсу сучасної системи безпеки, бачимо розгубленість перед пандемією і гібридними антидемократичними випадками вже нових агресорів сьогодення, розгубленість перед агресором і жорсткою кривавою агресією.

Формування системи безпеки України. У зазначеній площині спостерігається доволі загрозливе явище неспівпадіння паперових законодавчих рішень з реальною політикою. Концептуальне поле державної діяльності наповнюється відповідними законодавчими актами, що продиктовані конституційними положеннями України, чітко віддзеркалюють євроінтеграційний і євроатлантичний вектори зовнішньої політики і безпеки нашої країни. Однак на практиці діяльність очільників української держави часто суперечила законам України, законодавчим актам, що пройшли горнило парламенту – Верховної Ради України і були прийняті у вигляді законів держави. Політика деяких високопосадових йшла в розріз із задекларованими заявами, не збігалася з загальною громадською думкою. Така «неадекватна поведінка» можновладців при владі начебто демократичної держави викликала спротив громадянського суспільства. І не тільки мирний спротив у вигляді демонстрацій і страйків, а й революційні виступи.

В українському варіанті і Майдан «на асфальті», і Революція гідності жорстко каралися вищою владою. І якщо перший Майдан відбувся без кровопролиття, завдяки прямому втручанням деяких очільників зарубіжних країн, то Революція гідності стала кривавим випробуванням українського суспільства – жорстоким актом геноциду влади проти власного народу. Саме

геноциду, який має бути покараним міжнародними судовими інстанціями.

Аналізуючи державні документи, історичні події зазначеного періоду, можна виокремити кілька етапів становлення безпеки сучасної України. Перший охоплює кінець 1980-х – початок 1990-х років. Україна, як і всі колишні республіки СРСР жила за схемою буття радянської влади і радянської конституції, прийнятої у 1990-му році. Безпеку республіці забезпечував могутній військово-промисловий комплекс, дітища якого розташовувались кількома поясами навколо столиць, кордонів республіки і кордонів СРСР. На охороні миру стояли континентальні ракети, за кількістю яких Українська РСР посідала третє місце в світі, випереджаючи французький ядерний потенціал. Молоді люди служили в радянській армії і розподіляли їх на службу по всій території союзу.

Кому підпорядковувались ці військові сили? Центру – Москві, хоча кількістю генералів і адміралів українська армія поступалася хіба що тільки Росії. І рішення щодо неадекватних ситуацій, участі в різноманітних радянських війнах, військових навчань тощо приймалися в Центрі – в Москві, головними військовокомандувачами в головних військових штабах. Ніде правди діти, радянське керівництво спровокувало кілька конфліктів на радянській території (Придністров'я, Нагірний Карабах, сутички в Вільнюсі тощо). В перехідні роки вирішувалось більш серйозне питання: що робити з Радянським Союзом і як ділити радянську спадщину, зокрема ВПК. Таким чином в перший період незалежності безпеку можна охарактеризувати, як залишкову радянську – постколективну після протистояння двох таборів.

Наступний етап розвитку безпеки нашої республіки є етапом державо- і безпекотворення. На початку 1990-х Росія запровадила ринкові ціни на енергоносії, що боляче вдарило по новим економікам ново проголошених держав. Україна, оскільки була не готова до такого сценарію, опинилась в складній ситуації, – постала перед явною загрозою національній безпеці.

Питання національної безпеки згадувались в перших державотворчих документах і стосувались вони не енергоносіїв, а стосувались у першу чергу ядерної зброї і майбутнього політичного статусу нашої держави. Йшлося про Україну як нейтральну державу у майбутньому, що позбавиться ядерної зброї [10]. Таке свідчило про глибоке нерозуміння ситуації, що склалася, про неготовність українських керівників – перших осіб до подібного сценарію, недолугість у стратегічних міркуваннях і тактичних розрахунках. Негативний результат не забарився: з-за високих цін (в 300-400 разів) збільшених російською стороною і перехід на доларові розрахунки різко зріс валютний борг України. Це питання стало розмінною монетою, а скоріше приводом, який надав «обґрунтування» Росії і США для торгу щодо української безпеки – прийняття остаточних рішень про українську ядерну зброю. 1993–1994 роках трьома сторонами – США, Росією, Україною – підписано визначальні документи, а 1995 року Україні надано Меморандум, який вважали гарантіями нашої безпеки.

Для України склалася парадоксальна ситуація, оскільки сторони-підписанти – США, Росія, Велика Британія, до яких пізніше приєдналися Франція і Китай – такого не вважали. Сьогодні американські журналісти з усмішкою просять пробачення в Україні за те, що за цим папірцем США не зобов'язані нас захищати.

Як можна назвати таку недалекоглядну політику? Зрадою національних інтересів нашої держави [11]. Тобто на першу позицію виходять непомірні амбіції, можливо гроші, а не згадується безпека – безпека держави. Доволі сумно виглядає й питання про здачу тактичної зброї. До сьогодні немає прозорої інформації, кому і за скільки її віддали.

На фоні тотального нерозуміння значення для будь-якої держави наявності ядерної зброї певне прозріння українське керівництво виявило під час створення чергового об'єднання на кшталт колишнього радянського союзу – Співдружності незалежних держав (8 грудня 1991 р.). Також під час укладання договірних паперу про закріплення всіх складових цього утворення в статуті цієї організації – Статут СНД у 1993 році. Зрозумівши або скоріше відчувши майбутні загрози від дотримання сторонами – підписантами деяких положень цього документу, керівництво нашої держави не підписало Статут СНД і Ташкентський договір 1992 про військовий російський блок з колишніх радянських республік [12; 13].

У результаті позбавлення України ядерної зброї, політика захисту національної безпеки стає ситуативною – залежить від поточних ситуацій, які складаються навколо нашої держави. Далі розвивається маятникова політика безпеки – від орієнтації на один центр – до іншого, від одної ланки до іншої.

Наступний етап – Майдан. Хвилі Майдану висувають нового президента, не дозволяють зашкодити українській ще слабкій демократії. Президент В. Ющенко із сильною командою одразу береться до справи: розбудови безпекового плацдарму України. Вибудовує систему безпеки, спираючись на досвід провідних країн світу. Ситуацію, що склалася, можна пояснити першими після-майданівськими кроками народу-переможця, що прагнув вільного волевиявлення і взяття відповідальності на себе. Чи вдалося завершити цей проєкт посилення безпеки України? На жаль, ні, не вдалося. Президент виявився слабкою ланкою в історії української влади.

Період «правління» президента В. Януковича увійшов в історію української державності і національної безпеки як повна зрада національних інтересів. Все було віддано на відкуп Московії, яка пустила глибокі корені в українських владних структурах і українському суспільстві. В таких умовах ігнорування громадської думки і запровадження силового сценарію вирішення внутрішньодержавних проблем країна вибухнула Революцією гідності.

Прийшов післяреволюційний час, коли більшості здавалось, що нарешті візьмемося за розбудову міцної витривалої національної системи безпеки, час підняття з колін економіки поки ще сильної держави, історичний час покарання злочинців і відновлення демократичних засад державності. Було скасовано антиукраїнські закони,

уведено в дію деякі оновлені демократичні положення Конституції і низки законодавчих актів. Настав час президента П. Порошенка, з постаттю якого були пов'язані глибокі сподівання на гідне майбутнє країни, і який опинився перед серйозними випробуваннями збереження української державності.

Захопленням українських територій і масштабним наступом на Україну розпочалася затяжна війна Росії проти України. Задля розбудови системи оборони і відновлення національної безпеки президентом В. Зеленським впроваджуються різноманітні варіанти захисних схем: від пошуку об'єктивно стратегічних партнерів до засобів виготовлення сучасної зброї. Президентська команда навіть вдалася до запровадження в практику теорії сек'юритизації безпеки – винайдення або створення загроз, на які необхідно було терміново відповісти [14]. Влада також намагалася вирішити надзвичайно складну для України проблему, що історично склалася за довгі роки в результаті запровадження російсько-радянської ідеології, – забезпечення стабільного громадського консенсусу довкола стратегії зовнішньої політики і національної безпеки. Громадський консенсус можна досягти в демократичному суспільстві вихованням громадян і прищепленням їм демократичних цінностей [15]. Такий громадянин має бути носієм демократичних цінностей і бути готовим брати участь в суспільно-політичному житті країни. Зміни в системі освіти, запроваджені ще після першого Майдану, були наново відроджені і запущені в практику.

Сучасна українська концепція національної безпеки та практика її реалізації (з 2020 р.) за нашими

спостереженнями використовує і застосовує теорію *транснаціональних мереж*, що з'явилася в системі безпеки НАТО і Євросоюзу [16]. Теорія транснаціональних мереж спирається на ідею американських політологів – *концепцію трансавернменталізму (transgovernmentalism)* [17]. Прихильники цієї теорії вважають, що держави адаптувалися до нових умов і беруть активну участь у створенні нових форм взаємодії в галузі безпеки між окремими урядовими одиницями (governmental subunits).

Висновки

Підсумовуючи розгляд історії створення і реалізації системи національної безпеки України, автор приходить до висновку, що захисні схеми держави мали ситуативний характер, залежали від міжнародної ситуації, що складалася навколо України, а також від певного налаштування та інтересів перших керівних осіб. Дехто з президентів намагався розбудувати безпекову систему на кшталт провідних світових потуг, однак такі наміри не здійснилися. Нині керівництво країни дотримується прийнятних варіантів безпекового існування, взявши за основу теоретичні надбання євроінтеграційного і євроатлантичного досвіду.

В умовах жорстокої війни Росії проти нас годяться всі можливі засоби і заходи, щоби протистояти, і більшість теорій виявляється безпорадними, оскільки ворог існує не в європейському цивілізаційному вимірі, а в дикунському варіанті перебування, керується утопічними ідеями своєї зверхності, попирає і повністю відкидає засади міжнародного буття.

Список використаних джерел

- [1] Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи та глобальний розвиток: навч. посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2004. 320 с.
- [2] Хижняк І.А. Від «навіки разом» до «omnes et singulos». Україна в системному протистоянні глобальних полюсів сили. Київ: Саміт-Книга, 2018. 416 с.
- [3] Перепелиця Г.М. Конфлікти в посткомуністичній Європі. Київ: ПЦ «Фоліант», 2003. 431 с.
- [4] Потехін О.В. Проблеми реалізації політики ядерного стримування. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. 312 с.
- [5] Waever O. Securitization and desecuritization. *On security* / Lipschutz R.D. (Ed.). New York: Columbia University Press, 1995. P. 46–86.
- [6] Чекаленко Л.Д. Зовнішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки України: автореф. дис...д-ра політ. наук: 23.00.04. Київ, 2007. 34 с.
- [7] Buzan B., Hansen L. The evolution of international security. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 384 p.
- [8] Про основи національної безпеки України: Закон України від 01.06.2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.
- [9] Chekalenko L.D. Historical pendulum of sovereignty as a result of the «black holes» of sovereignty. *Journal of Critical Reviews*. 2021. Vol. 8, No.2. P. 1–10.
- [10] Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
- [11] Хотін Р. П'ять причин відмови України від ядерної зброї. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29316398.html>.
- [12] Угода про створення Співдружності Незалежних Держав. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text.
- [13] Договір про колективну безпеку. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2865.
- [14] Хельберг У.І. Сек'юритизація як політичний феномен. *Marістеріум*. 2012. Вип. 46. С. 61–67.
- [15] Чекаленко Л. Європейські цінності, що засновані на духовній, моральній та історичній спадщині народів Європи. *Зовнішні справи*. 2013. Вип. 10. С. 14–17.
- [16] Hollis S. The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance. *Cooperation and conflict*. 2010. Vol. 45, No. 3. P. 312–330.

- [17] Solana J. European security strategy – a secure Europe in a better world. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0928657-af99-4552-ae84-1cbaaa864f96>.

References

- [1] Koppel, O.A., & Parkhomchuk, O.S. (2004). *International systems and global development*. Kyiv: Printing and Printing Center "Kyiv University".
- [2] Khizhnyak, I.A. (2018). *From "forever together" to "omnes et singulos" (together and separately)*. Ukraine in the systemic confrontation of global poles of power. Kyiv: Summit-Book.
- [3] Perepelytsia, G.M. (2003). *Conflicts in post-communist Europe*. Kyiv: Printing Center "Foliant".
- [4] Potekhin, O.V. (2019). *Problems of nuclear deterrence policy implementation*. Kyiv: State Institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine".
- [5] Waever, O. (1995). Securitization and desecuritization. In Lipschutz R.D. (Ed.), *On security* (pp. 46–86). New York: Columbia University Press.
- [6] Chekalenko, L.D. (2007). *Foreign policy mechanisms for ensuring the national security of Ukraine* (Doctoral thesis, National Institute of International Security, Kyiv, Ukraine).
- [7] Buzan, B., & Hansen, L. (2009). *The evolution of international security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [8] Law of Ukraine No. 964-IV "On the Basics of National Security". (2003, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.
- [9] Chekalenko, L.D. (2021). Historical pendulum of sovereignism as a result of the "black holes" of sovereignty. *Journal of Critical Reviews*, 8(2), 1-10.
- [10] Declaration of State Sovereignty of Ukraine No. 55-XII. (1990, July). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
- [11] Khotin, R. (2018). Five reasons or Ukraine's renunciation of nuclear weapons. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/29316398.html>.
- [12] Agreement on the establishment of the Commonwealth of Independent States. (1991, December). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text.
- [13] Agreement on collective security. (1991). Retrieved from https://minjust.gov.ua/m/str_2865.
- [14] Helberg, W.I. (2012). Securitization as a political phenomenon. *Magisterium*, 46, 64-67.
- [15] Chekalenko, L. (2013). European values based on the spiritual, moral and historical heritage of the peoples of Europe. *Foreign Affairs*, 10, 14-17.
- [16] Hollis, S. (2010). The necessity of protection: Transgovernmental networks and EU security governance. *Cooperation and Conflict*, 45(3), 312-330.
- [17] Solana, J. (2009). *European security strategy – a secure Europe in a better world*. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0928657-af99-4552-ae84-1cbaaa864f96>.

Liudmyla Chekalenko

The State Institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine"
02000, 5 Leontovych Str., Kyiv, Ukraine

The History of Evolution of Independent Ukraine's National Security

Abstract. The relevance of this topic is the need to study the process of destruction of the established world, the collapse of the system of international relations, lack of understanding and complete disregard by the aggressor of all humanitarian levers in a situation of war and armed confrontation. Theoretical analysis as a research method serves as a context and basis for finding and mastering objective information; the dialectical method of transfusing quantitative components into qualitative ones is necessary to find the appropriate levers to identify and punish the aggressor. The ideas of systems theory were also used in writing the article and a synergetic method was introduced for the whole text. The hypothesis of the article is to study the objective realities of today and find possible adequate aggression responses to neutralize the invader. As a result of the research, the author developed an appropriate scheme for the safe existence of the state. Security schemes implemented in international relations have several levels and options of protection. In the Ukrainian version, apart from the development of its own security resources and consolidation of strategic-level partnerships, Ukraine today mainly relies on the third level of collective defense, in which several states participate, combining their own efforts in confronting the enemy. Such a scheme, resembling a safety net, contains various protection options. The task of the heads of state is to unite the most acceptable components of the three levels and introduce the corresponding logistical component with the involvement of NATO schemes when the UN capacities do not work.

Keywords: security system, collective defense, security network, European space, transatlantic European defense system

УДК 94(100):327:378.4 «1921/2021»
DOI: 10.46493/2663-2675.32(1).2022.22-29

Вячеслав Ціватий*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
01033, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна

Зовнішні справи європейської діаспорології та діаспорної дипломатії: інституціональна історія Українського Вільного Університету (до 100-літнього ювілею)

Анотація. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю проведення аналізу етапів інституціональної історії Українського Вільного Університету (УВУ) у форматі персоналій і інституціоналізації архіву, цієї унікальної освітньої, наукової та культурної інституції. Мета публікації – розкрити прогресивний характер і особливості інституціональної моделі УВУ для вивчення інституціональної історії українства та його освіти, культури і науки у світовому та європейському дискурсах. Головна місія Українського Вільного Університету – це підтримка інтегративності української освіти і науки в публічному просторі, а також пріоритетності питань щодо збереження національної ідентичності українців. У статті наголошується на методах дослідження, яке має міждисциплінарний характер і ґрунтується на важливих пізнавальних принципах: науковості та історизму. Застосування різноманітних загальних та спеціальних методів дозволило визначити траєкторію наукового пошуку для реальної реконструкції історичних і сучасних подій в інституціоналізації освіти та науки УВУ. Розглядається інституціональна історія формування традицій і сучасної моделі Українського Вільного Університету в умовах глобалізованого світу, а також – архівної інституції як важливої системоутворюючої складової Університету, його політики пам'яті та ресурсно-інформаційного забезпечення. Усі три етапи інституціональної історії Українського Вільного Університету (віденський, празький, мюнхенський) у період 1921–2021 років були й залишаються пріоритетним осередком для української діаспори та зарубіжного українства у сфері освіти, науки і культури. Інноваційні підходи в діяльності Українського Вільного Університету обумовили і нові напрями міжнародного співробітництва та інтернаціоналізації освіти – упровадження інструментарію освітньої та наукової дипломатії, розвитку української науки і освіти за кордоном, української діаспори, інституціональної діаспорології в цілому. Український Вільний Університет упродовж усіх періодів своєї інституціональної діяльності був на захисті та в інституціональному фарватері української освіти, науки і культури. УВУ консолідував навколо себе освітню дипломатію і наукову дипломатію української діаспори та зарубіжного українства. Інституціональна історія Українського Вільного Університету (УВУ) тісно пов'язана з інституціональною діаспорологією та діаспорною дипломатією, сприяє їх розвитку та поширенню по всьому світові, де проживають закордонні українці

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, українська еміграція, наука та освіта, архів, діаспора

Проголошення незалежності України 1991 року стало відправною точкою для державного та національного відродження держави. Одним із найважливіших елементів цього інституційного процесу була культурна складова, а саме формування національної самобутності, усвідомлення унікальності свого історичного шляху та збереження багатовікової спадщини минулих поколінь. Невід'ємну частину культурного та іміджевого спадку, що проливає світло на історію держави, суспільства та окремих особистостей, становлять саме архівні джерела та історичні традиції українців, зокрема української діаспори [1, с. 66–75].

Політико-дипломатичні системи і зовнішньополітичні моделі держав сьогодення інституціонально формуються, трансформуються та модернізуються в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття, зокрема, і в освітньо-науковій, соціокультурній та діаспоральній сферах [2, с. 26–31].

Увага акцентується на інституціональній історії та етапах формування університетського архіву як складової інституціональної структури, інституціональної пам'яті та інформаційних ресурсів.

На сьогодні Український Вільний Університет (УВУ, м. Мюнхен) є одним із провідних європейських

Стаття надійшла: 15.12.2021, Доопрацьовано: 14.01.2022, Схвалено до друку: 13.02.2022

Рекомендоване цитування:

Ціватий В. Зовнішні справи європейської діаспорології та діаспорної дипломатії: інституціональна історія Українського Вільного Університету (до 100-літнього ювілею). *Зовнішні справи*. 2022. Т. 32, № 1. С. 22–29.

*Відповідальний автор

закладів вищої освіти та інституціональним освітнім і науковим осередком, який єднає та згуртовує навколо себе закордонне українство, упроваджуючи ефективний інструментарій наукової та освітньої дипломатії. Таким Університет був від початку своїх інституціональних витоків. Візія та мета Університету з 1921 року – це якнайширше залучення до університетського навчання української молоді та, загалом, розвиток науки [3]. Заснований у Відні, восени 1921 року Університет переїхав до Праги, розгорнув багатогранну педагогічну, науково-дослідну й видавничу діяльність [4].

Модель новоствореного Університету відповідала кращим взірцям західноєвропейських закладів вищої освіти, але його освітнім і науковим пріоритетом стало саме одержання українським студентством вищої освіти університетського рівня українською мовою. УВУ чітко окреслив своє головне освітньо-наукове завдання: «плекати і подавати українській молоді науки в рідній мові і з усіх областей людського знання з особливим угляданням тих галузей науки (українознавства), які не є заступлені в чужих університетах, а відносяться до українського народу. Він має підготувати нашу молодь до діяльності серед рідного народу, в своїх інституціях та майбутніх урядах» [5].

Анонсувалося, що Університет своєю місією обере культурну, освітню і просвітницьку діяльність українців у світовому та європейському просторах, піднесення та імплементацію української науки до світового співтовариства [6]. Відповідно до Статуту, головною метою Українського Вільного Університету в Празі була інституціоналізація української науки, формування наукового співтовариства і «підготування для України освічених працівників на полі наукової та практичної діяльності» [7].

Унаслідок воєнних подій 1945 року більшість професорів і студентів були змушені залишити Прагу. Восени 1945 року в Мюнхені починається третій період інституціональної історії УВУ (після віденського та празького існування). Він вистояв попри всі труднощі, що траплялися впродовж століття на чужині, і сьогодні це єдиний у світі заклад вищої освіти поза межами України з українською мовою навчання як осередок української освіти, науки, духовності та архівістики [8]. Ідея створити український університет належала Союзу українських журналістів і письменників, який, попри труднощі, фінансував заклад. Підтримали цю ініціативу голова Української Народної Республіки (УНР), професор Михайло Грушевський і професор історії літератури Олександр Колесса, який був першим ректором УВУ. Український Вільний Університет має свої освітньо-наукові традиції щодо співробітництва з українськими закладами вищої освіти (ЗВО).

У 1950 році відбулося офіційне визнання Баварським Міністерством освіти дипломів магістра, доктора та габілітованого доктора Українського Вільного Університету (Розпорядження № 60710 Баварського державного Міністерства освіти від 16 вересня 1950 р.) [9, с. 83]. Україна, відповідно до чинного законодавства, визнала дипломи Українського Вільного Університету в 1992 році. Новий етап інституціональної історії УВУ розпочався упродовж 90-х років – з відновленням

самостійності України як суб'єкта міжнародних відносин. У цей час вітчизняні науковці отримали цільову підтримку щодо закордонних освітньо-наукових стажувань в Українському Вільному Університеті. Лектори з Канади, Франції, Італії, Великої Британії, Німеччини, Австрії, США з великою прихильністю ділилися своїми знання та авторськими напрацюваннями на майстер-класах із історії, права, політології, літературознавства, економіки, етнографії, народознавства тощо. Демократичні принципи побудови громадянського суспільства у Незалежній Україні стали пріоритетним для усіх сфер інституціонального розвитку українського суспільства: освіти, науки, політики, дипломатії і т.д. Нові процеси обумовили певною мірою й необхідність реорганізації основних напрямів діяльності авторитетної освітньо-наукової інституції. Нові тогочасні освітні виклики поставили перед Українським Вільним Університетом й оновленні освітні завдання: переформатувати та інституціонально закріпити в пріоритеті – дослідницький і просвітницький напрям діяльності Університету, на заміну існуючого – педагогічного спрямування [10].

Упродовж 1990-х років загалом формуються інституціональні зв'язки між Україною та академічною спільнотою Українського Вільного Університету: Університет розпочав міжнародне співробітництво з науково-дослідними інститутами НАН України та провідними українськими ЗВО: Львівський і Прикарпатський університети, Києво-Могилянська академія, Дипломатична академія України при МЗС України, Український католицький університет та інші [10]. Спільно вони проводять наукові симпозиуми, круглі столи, семінари, колоквіуми та конференції. Для прикладу можна згадати ефективне співробітництво Українського Вільного Університету з Дипломатичною академією України при МЗС України впродовж 1998–2000 років, зокрема із кафедрою зовнішньої політики та міжнародного права, очолюваною проф. Л.С. Тупчієнко [11]. А на сьогодні є в Україні нова інституція: кафедра історії світового українства, очолювана професором В.І. Сергійчуком, яка у XXI столітті має освітньо-науковий потенціал, щоб стати такою інституціональною платформою для реалізації спільних проєктів Українського Вільного Університету і Київського національного університету імені Тараса Шевченка у сфері науки та освіти [12].

Студенти освітньої програми «Практична (публічна) історія» і «Світове українство у цивілізаційному поступі» КНУ імені Тараса Шевченка та майбутні доктори філософії в галузі історичних наук з великим інтересом мали б можливість долучитися до вивчення історичних джерел, які зберігаються в УВУ. У сучасній українській історіографії функціонуванню Українського Вільного Університету присвячено низку наукових досліджень, зокрема відзначимо праці науковців: С. Віднянський [13], О. Кириленко [14, с. 93–122], Г. Клинова-Дацюк [9, с. 79–85], М. Палієнко [15, с. 126–128], В. Потульніцький [16, с. 132–137], В. Сергійчук [17], Т. Сидорчук [18, с. 132–137; 19], С. Ульяновська [19, с. 477–498], В. Ульяновський [19, с. 477–498], О. Яценко [14, с. 93–122] та ін. Важливим документальним надбанням цієї інституції, які цікавлять вказаних вище українських дослідників і відображені в

їх публікаціях, варто назвати Фонд Володимира Яніва, Фонд Вадима Щербаківського, Фонд Наталії Полонської-Василенко, та інших. А також – фонди організаційного архіву, як то: Спілка Української Молоді (СУМ), Союз українських студентів у Німеччині (СУСН), Центральне представництво української еміграції в Німеччині (ЦПУЕН), та багато інших унікальних та оригінальних архівних документів УВУ та ін.

100-річчя Українського Вільного Університету є знаменною датою і підводить 100-літній підсумок інституціонального розвитку цього шанованого освітнього закладу у XX столітті, окреслюючи його перспективи на нове століття. На всіх етапах своєї діяльності УВУ реалізував свою головну установчу мету. Адже головною місією Українського Вільного Університету, інституціоналізованого за оновленою освітньо-науковою моделлю: «Українська інтелігенція в еміграції для української діаспори», – стало створення необхідних інтелектуальних умов для підтримки її першочергових прагнень щодо збереження своєї духовності, національно-культурної та етнічної ідентичності [3].

Відень – Прага – Мюнхен: це траскторія тернистого інституціонального шляху цього величного Університету. УВУ став інституціональним центром і дієвим осередком української культури, освіти і науки за межами повоєнної України. Український Вільний Університет і в XXI столітті залишається одним із провідних центрів знань про Україну в Європі й місцем, де навчання і наука інституціонально та політично не заангажовані, і вільні від політичних впливів і констант.

УВУ цілеспрямовано і системно підтримує інституціональні зв'язки із зарубіжним українством, діаспорою. В Університеті створено оптимальні умови для зберігання цінних історичних матеріалів. Протягом ста років Університет люб'язно приймає у своїх стінах та архівах дослідників з усіх куточків світу, для яких об'єктом їх наукових досліджень є саме україністика. Дослідники мають унікальну можливість працювати з рукописами і виданнями, які не віднайти в інших наукових осередках чи бібліотеках, архівах і книгозшивах.

З 2000-х років розпочинається активна систематизація документів, які зберігалися в Мюнхені в архівних сховищах Українського Вільного Університету. До цього процесу було залучено і фахівців з України: О. Кириленко та О. Яценко. Про результати їх практичної роботи у 2003 році є можливість ознайомитися в статті, яка опублікована у журналі «Архіви України» [14, с. 93–122].

Упорядники здійснили попередні підрахунки і констатували, що загальний обсяг фондів УВУ становив 200 назв фондоутворювачів і орієнтовно нараховував 500 тис аркушів документів [15, с. 115–134]. Є в архіві й міжвоєнні фонди, які зацікавлять дослідників історії української діаспори, інституціональної діаспорології, історії еміграції. Є документи, які ще очікують своїх перших дослідників. Інтерес у науковців викликають і особисті архіви політиків, дипломатів, митців, освітян і науковців та ін. [20].

Університетський архів – це відображення того живого університетського організму, який усі сто років цілеспрямовано формував традиції та модель сьогодення цієї унікальної інституції. Через дослідження епістоляріїв,

спогадів, есеїв, задокументованих офіційних подій і фактів із особистого життя ми відчуваємо подих історичної епохи та усвідомлюємо особливості інституціонального освітньо-наукового публічного простору тривалістю в сто років.

Далекоглядність декількох поколінь професорів і ректорів Українського Вільного Університету щодо місії та призначення цієї інституції, і обумовили наявність сьогодні його архівного зібрання. В архіві зберігаються важливі для науковців документи політичних, культурних, наукових, освітянських, громадських інституцій. Особливий інтерес для дослідників являють особисті архіви відомих українських політичних діячів, представників освіти та українських науковців. Є також в наявності – картографічні колекції, аудіовізуальні колекції тощо. Основу архівного зібрання УВУ, усіх його інституціональних періодів функціонування, становлять наступні типи документів: особові справи викладачів, особові справи випускників, звітна документація, фінансова звітність і документи, протоколи засідань сенату, офіційна кореспонденція тощо.

Особливий інтерес науковців щодо питань інституціональної історії науки віднаходить затребуваність таких цінних архівних матеріалів, як рукописні праці професорів Українського Вільного Університету, тексти докторських і магістерських робіт, а також габілітаційні дослідницькі роботи, відгуками і рецензії експертів до них тощо.

Особлива унікальність архівного зібрання УВУ полягає в наявності у його фондах специфічних документів – «скриптів». Скрипти – це записники-зшитки, що зберігають стислу інформацію про лекцію професора. Це особлива форма освітньо-методичної літератури, яка набула поширення в 40-х роках у зв'язку із недостатнім фінансуванням друку навчальної літератури. Тематика цих скриптів була дуже обширною: історія України, право, філософія, психологія, економіка, літературознавство, мовознавство, етнографія, культура тощо [21].

Ці скрипти було покладено в основу цікавої серії видань, які було опубліковано під грифом Українського Вільного Університету. У цьому контексті варто відзначити опубліковані у другій половині XX століття лекційні матеріали та наукові дослідження непересічних науковців, їх освітня і наукова спадщина, а саме таких як: О. Бей, П. Курінний, К. Лоський, І. Мірчук, Н. Полонська-Василенко, Я. Рудницький, Ю. Старосольський, М. Чубатий та інші [15, с. 129].

Для Українського Вільного Університету характерне застосування новітніх концептуальних підходів у впровадженні в процес навчання методики – «освіта через наукові дослідження». Дана обставина перетворює університетський архів у своєрідну науково-творчу освітню лабораторію, де синхронно поєднуються спільні зусилля професорів і студентів у напрямі спільного розв'язання актуальних наукових проблем. Цей освітньо-науковий дидактичний підхід багато в чому визначає перспективність подальшого існування УВУ та його унікального наукового архіву, як творчої науково-дослідницької та освітньо-наукової інституції. Соціокультурна неповторність Українського Вільного

Університету – це академічна спільнота та єдиний Університет з українською мовою викладання, що інституціонально функціонує поза межами України. Саме УВУ, в умовах мондіалізованого світоустрою, узяв на себе повноваження бути інтелектуальним центром освіти, науки і культури щодо збереження та просування україністики у світі [3]. Серед головних особливостей і важливих підсумків столітнього інституціонального розвитку, інституціональної історії Українського Вільного Університету, через інтерполяцію з України, варто відзначити, що до 1991 року УВУ у місті Мюнхен був практично єдиним центром, де системно накопичувалися й зберігалися історичні документи, архівні фонди та українська культурна спадщина. Нова хвиля повоєнної міграції зумовила додатковий інтерес інтелігенції до УВУ, бо рятуючись від переслідувань радянського режиму, наукова еліта з України віднаходила в Університеті соціокультурний прихисток і умови для розвитку свого освітньо-наукового потенціалу, наукової та видавничої діяльності.

В Українському Вільному Університеті базовим є концепт – наука, якою займаються в цьому Університеті, не підпадає під політичні впливи та ідеологічне регулювання.

Український Вільний Університет – це єдина інтелектуально знакова в Європі інституція, де поєднуються наукові інтереси в системі історичних координат як для Німеччини, так і для України. Україністика міждисциплінарно поєднує в собі та актуалізує проблематику у сфері політичної, дипломатичної, економічної, культурної, соціальної, історичної, правової та іншої багатоаспектної проблематики сучасних наукових розвідок і пріоритетних інтересів науковців.

УВУ є важливою освітньою і науковою інституцією для українсько-німецьких взаємозв'язків. Україна високо цінує і співпрацює з умовах сьогодення із Університетом, усіма ефективними засобами та інструментарієм публічної й освітньої дипломатії поширює інформацію про діяльність УВУ, про умови співпраці з Університетом, які є наявними для українського студентства, науковців і викладачів. Шляхом міжуніверситетського співробітництва необхідно посилювати освітній потенціал і впроваджувати нові напрями у сфері наукової та освітньої дипломатії [20].

Студенти УВУ – як з України, так і з інших держав – мають можливість навчатися і спілкуватися із викладачами з української діаспори. Ця інституція на сьогодні являє собою вже не еміграційний Університет. Від моменту Незалежності України українська спільнота в Німеччині та інших державах інституціоналізувалася в діаспору.

Унікальність моделі УВУ як освітньо-наукового закладу полягає в тому, що Україна як держава, має за своїми межами освітню і наукову інституцію, що створює належні умови й піклується про національні інтереси і сферу захисту, просування української освіти, науки і культури в європейському та світовому публічному просторі.

УВУ має унікальний архів, що налічує орієнтовно 500 тисяч аркушів. Ці раритети розташовані на понад 300 метрах полиць архіву, зокрема – це кіно-, фото-,

фоноархів, особові архіви українських діячів, архіви українських організацій на еміграції в Німеччині та ін. [14, с. 93-122; 15, с. 126-128].

Архів став науково-дослідницьким осередком, в якому дослідники з різних країн опрацьовують унікальні і ще не введені до наукового обігу історичні джерела, а також які здійснюють збір матеріалів для своїх наукових розвідок або своїх відповідних особистих наукових уподобань. Українська діаспора цінує й завжди підкреслює історичне значення УВУ як наукового центру і культурної інституції. На сьогодні УВУ має свою ідентичність і міжнародне визнання, а відповідні аналоги такої освітньої інституції, такого Університету, відсутні для прикладу в цілому світі.

Важливою складовою інституціональної діяльності Українського Вільного Університету стала саме діаспоральна політика як вагомий чинник єднання зарубіжного українства та України [20]. Отже, співробітництво між Українським Вільним Університетом та українськими освітніми й науковими інституціями є одним із шляхів здійснення, зміцнення та поглиблення співпраці із закордонними українцями. Україна і наші інституціональні партнери виходять передусім з того, що така діяльність є важливою складовою внутрішньої та зовнішньої політики України й відповідає її національним інтересам і просуванню позитивного іміджу України за кордоном.

На сьогодні для України, одним із політико-дипломатичних і соціогуманітарних пріоритетів – є поглиблення інституціональних зв'язків та співпраці із закордонними українцями. Результативність цієї діяльності гарантує в умовах поліцентричності зміцнення та стабільності діаспоральних, гуманітарних, політичних, правових, економічних, культурних, освітніх і наукових зв'язків України із державами, де проживають закордонні українці. Держави громадянства і проживання закордонних українців і, відповідно – Україна, у своїх міжнародно-політичних моделях та політико-дипломатичних практиках, перш за все, мають створювати і забезпечувати високий рівень гуманітарних, інформаційних, національно-культурних, фахових прав і потреб закордонних українців.

Ефективна співпраця із закордонними українцями є важливою системоутворюючою складовою та умовою інформаційного поширення позитивного міжнародного іміджу України, її належного освітнього і культурного позиціонування в геополітично пріоритетних для України регіонах і державах. Саме цей напрям інституціональної співпраці й має стати пріоритетним в освітніх і наукових проектах Українського Вільного Університету і кафедри історії світового українства КНУ імені Тараса Шевченка упродовж 2021–2025 років.

За сто років свого інституціонального становлення й розвитку УВУ не побоюється ризикнути й обрав діаспоральну політику і закордонне українство головними напрямками у своїй діяльності. Дуже швидко Український Вільний Університет зміг віднайти власний ключ до освітніх проектів і наукових досліджень з діаспоральної проблематики та українського державотворення, розробити динамічний сучасний комунікаційний почерк у просуванні своїх продуктів, віднайти

партнерів для реалізації міжнародних проєктів. “Ad multos annos” («На довгі роки») – це побажання з вітання Августина Волошина Українському Вільному Університетові в Празі з нагоди його 10-річчя стало пророчим. ЦДАВО України з нагоди 100-річного ювілею УВУ пропонує для ознайомлення на вебсайті виставку архівних документів з історії славетного навчального закладу, до якої увійшли документи до 1945 року [22].

Відзначене у 2021 році 100-ліття діяльності Університету нагадало науковій спільноті не лише про можливість підвести та узагальнити підсумки 100-літнього інституціонального періоду в історії та сьогоденні УВУ. Цей ювілей пропонує нам подивитись через реальні здобутки Українського Вільного Університету на такі ж реальні перспективні траєкторії майбуття цього унікального Університету.

Перспективним спільним проєктом науковців, архівістів і керівництва УВУ на короткострокову перспективу може стати проєкт щодо створення єдиного за хронологічним підходом оцифрованого архіву та наявності відповідної пошукової системи даних, що охопить інформаційний простір Мюнхена, Праги і Києва. За можливості, до цієї бази мають бути долучені документи, які історично зазнали інституційних переміщень і розпорощені нині по різних архівосховищах.

Архів УВУ та його цифрова презентація підтверджує зайвий раз його унікальність та наукову цінність. Його фонди допомагають відновлювати документальні прогалини в історичному минулому щодо історії української діаспори, історії української еміграції, українських особистостей-інтелектуалів [15, с. 115–134]. Спільними зусиллями українських і зарубіжних науковців на сьогодні є можливість створити цілісний інституціональний освітньо-науковий образ (освітньо-наукову модель) як УВУ, так і його унікального архіву. Головне завдання на сьогодні в напрямі дослідження інституціональної історії та основних етапів діяльності Українського Вільного Університету – це оновлення інформаційних ресурсів і успішна реалізація проєктів цифровізації в цій інституції.

Мюнхенська частина архіву на сьогодні найактивніше впорядковується та описується. Адміністрація Університету плідно й системно працює над модернізацією цієї унікальної інституції. В українських архівах дослідники мають можливість працювати з окремими документами віденського і празького періодів інституціональної історії УВУ [23].

100-річний ювілей Українського Вільного Університету був широко відзначений українською громадськістю та науковцями. Варто відзначити проведений 27 січня 2021 року, за ініціатииви професора Володимира Сергійчука, завідувача кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міжнародний круглий стіл «Український вільний університет: місія українства протягом 100 років». Цікаву книжкову виставку в електронному форматі до 100-річного Ювілею УВУ підготували науковці відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського).

Варто привернути увагу читачів і до цікавих та змістовних онлайн-виставок, які було підготовлено до цього ювілею Центральним державним архівом зарубіжної україніки та УВУ ЦДАВО України.

В умовах цифрового суспільства Український Вільний Університет системно представляє себе в освітньому і науковому середовищі, інформує про наявні в них в архівах документи, публікує хроніки подій і на сайті Університету знайомить з відеоматеріалами, які могли б зацікавити науковців. Модель інформування суспільства про УВУ та створення інформаційного образу інституції вибудовується через поєднання донесення інформації як через власний сайт, так і – соціальні мережі. Привабливий інформаційний образ і інформаційна модель УВУ свідчить про перспективність обраного шляху, інформаційно-ресурсне оновлення та його стрімкий інституціональний розвиток. УВУ усі 100 років був дороговказом та європейським інтелектуальним і науковим осередком для українців у Європі [24].

Сьогодні цей Університет відкрив свою нову інституціональну сторінку і планомірно продовжує виконувати свою шляхетну місію у сфері освітньої дипломатії та наукової дипломатії. Пріоритетами інтернаціоналізації вищої освіти для УВУ залишаються – національні традиції, міжнародне співробітництво та інтегрування здобутків української науки у світовий та європейський публічний простір, репрезентування української освіти й української культури до світового соціокомунікаційного простору та інструментарію освітньої дипломатії та наукової дипломатії [25; 26].

Інституціональна історія Українського Вільного Університету має у своїх списках велику кількість непересічних особистостей, які здійснювали наукову і викладацьку діяльність у його славетних стінах. Це фахівці у сфері історії, міжнародних відносин, дипломатії, політології, економіки, філософії та літературознавства. Багатоаспектна інституціональна історія цього закладу вищої освіти знайшла відображення в документальному комплексі архіву, в якому зосереджено архів із сфери діловодства. Цей унікальний архів набував свого сьогоденішнього інституціонального формату всі 100 років існування. Безліч унікальних фактів із інституціональної історії Українського Вільного Університету науковці мають можливість також отримати із особових фондів студентів, випускників і професорсько-викладацького складу УВУ [27, с. 227–238].

У період між двома війнами професори та академічна спільнота Університету доклали максимальних зусиль щодо інституціоналізації та створенні належних умов для функціонування в Празі нового музею – Музею визвольної боротьби України в Празі. Створення такої інституції свідчить про усвідомлення науковою громадськістю важливості збирання, збереження і репрезентування історичної пам'яті та відповідних документів про основні етапи визвольної боротьби народу України за свою незалежність, українську державність, українську ідентичність.

Інституціональне становлення й розвиток архіву Українського Вільного Університету зазнав логістичних

переміщень у час повоєнної перебудови. Станом на сьогодні окремі фонди цього архіву ще зберігаються в архівних сховищах Німеччини, Чехії, України та інших держав.

Керівництвом УВУ, у повоєнний час було докладено максимальних зусиль та проведено результативну діяльність щодо його локаційного розміщення. Таким базовим місцем для архівної інституції було обрано Мюнхен. Архівні документи і фонди архіву УВУ надають дослідникам нову інформацію щодо інституціональної історії Університету, інституціональної історії української науки, техніки і освіти за кордоном, а також інституціональної історії української еміграції, інституціональної діаспорології та інституціональної історії діаспори загалом.

Інституціональне становлення та розвиток архіву Українського Вільного Університету зазнав логістичних

переміщень у повоєнний час, і нині окремі його частини перебувають на зберіганні в архівних сховищах Німеччини, Чехії, України та інших держав. Варто особливо відзначити плідну діяльність УВУ в повоєнний період щодо формування і створення умов для збереження архіву в Мюнхені. Документи цього архіву є цінним джерелом з інституціональної історії Університету, інституціональної історії української науки, техніки і освіти за кордоном, а також – інституціональної історії української еміграції та інституціональної історії діаспори загалом.

Можемо констатувати, що на сьогодні Український Вільний Університет, на початку свого другого століття, інституціонально має свій особливий освітньо-науковий продукт і відмінну від інших апробовану комунікаційну стратегію у сфері інституціональної діаспорології та діаспорної дипломатії, наукової та освітньої дипломатії.

Список використаних джерел

- [1] Ціватий В.Г. Типологія третьої хвилі української еміграції та історичні паралелі міграційного сьогодення. *Народна творчість та етнологія*. 2020. № 1(383). С. 66–75.
- [2] Ціватий В.Г. Міграційна політика України та інтелектуальна міграція в поліцентричному світі XXI століття: інституціональний і стратегічний дискурси. *Стратегії державної міграційної політики України: збірник наукових статей / упоряд. О.А. Малиновська*. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2019. С. 26–31.
- [3] Центральний державний архів зарубіжної україніки. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 2, Арк. 10–11.
- [4] Центральний державний архів зарубіжної україніки України. Ф. 3859. Оп. 3. Спр. 9. Арк. 1–2.
- [5] Центральний державний архів зарубіжної україніки України. Ф. 3859. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 7.
- [6] Центральний державний архів зарубіжної україніки України. Ф. 3859. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 8.
- [7] Центральний державний архів зарубіжної україніки України. Ф. 3859. Оп. 3. Спр. 1. Арк. 1.
- [8] Палієнко М.Г. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій). Київ: Темпора, 2008. 688 с.
- [9] Клинова-Дацюк Г. Український вільний університет у Німеччині Ді-Пі періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2020. Вип. 31. С. 79–85.
- [10] Мюнхен. Український вільний університет. URL: <https://ukrainer.net/munkhen-universitytet/>.
- [11] Поточний архів ДАУ при МЗС України. Папка № 06: Кафедра зовнішньої політики та міжнародного права. Частина I (1996–2001рр.): Звіти кафедри. Протоколи засідань кафедри. Арк. 16–18, 36–39.
- [12] Сергійчук В.І. Українському вільному університету – «українському диву» – 100 років. *Український вільний університет: місія українства протягом 100 років. (про 100-річчя з дня заснування Українського вільного університету): міжнародний круглий стіл* (Київ, 27 січня 2021 р.). URL: <https://ua24.ukraynahaber.com/?p=6774>.
- [13] Віднянський С. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1994. 94 с.
- [14] Кириленко О., Яценко О. Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені: структура, зміст матеріалів, опрацювання особових фондів. *Архіви України*. 2004. № 4–6. С. 93–122.
- [15] Палієнко М.Г. Образ Українського Вільного Університету крізь призму архівного дискурсу (з нагоди 100-літнього ювілею). *Архіви України*. 2021. № 1. С. 126–128.
- [16] Потульніцький В., Сидорчук Т. Український вільний університет у Відні. *Українська діаспора*. 1993. № 3. С. 132–137.
- [17] Сергійчук В.І. Український внесок для світу. Київ: М.І. Сергійчук, 2009. 500 с.
- [18] Сидорчук Т. Наукова і культурно-освітня діяльність Українського вільного університету в міжвоєнний період. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12884>.
- [19] Ульяновська С., Ульяновський В. Українська наукова і культурна еміграція у Чехо-Словаччині між двома війнами. *Українська культура: лекції / за ред. Д. Антоновича*. Київ, 1993. С. 477–498.
- [20] Пришляк М. Український Вільний Університет – це європейська інституція, яка формує майбутніх лідерів інтеграції України в Європу. *Універсум*. 2017. № 5–6. С. 25–28.
- [21] Архів. Скрипти. Український Вільний Університет. URL: <https://archive.ufu-muenchen.de/uk/archive/scripts>.
- [22] Виставка з історії Українського вільного університету (з нагоди 100-річного ювілею Університету). URL: <https://tsdavo.gov.ua/novyny/16-sichnya-2021-roku/>.
- [23] Український вільний університет. URL: <https://tsdavo.gov.ua/gmedia-album/ukrayinskyj-vilnyj-universitytet/>.
- [24] Science diplomacy: New day or false dawn? / Davis L.S. (Ed.). New Zealand: World Scientific, 2015. 297 p.

- [25] Galluccio M. Science and diplomacy: Negotiating essential alliances. 1st edition. Dordrecht: Springer, 2021. 222 p.
- [26] Ruffini P.B. Science and diplomacy: A new dimension of international relations. Dordrecht: Springer, 2017. 141 p.
- [27] Лопушинський І.П. Український вільний університет (УВУ) як провідний діаспорний навчальний заклад світу. *Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)*. 2007. Вип. 4. С. 227–238.

Referenses

- [1] Tsivatyi, V.G. (2020). Typology of the third wave of Ukrainian emigration and historical parallels of the present migration. *Folk Art and Ethnology*, 1, 66–75.
- [2] Tsivatyi, V.G. (2019). Migration policy of Ukraine and intellectual migration in the polycentric world of the XXI century: Institutional and strategic discourses. In *Strategies of the state migration policy of Ukraine: Collection of scientific articles* (pp. 26–31). Kyiv: National Institute for Strategic Research.
- [3] Central State Archive of Foreign Ucrainica. Fund 15. Description 1. File 2. Sheet 10–11.
- [4] Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fund 3859. Description 3. File 9. Sheet 1–2.
- [5] Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fund 3859. Description 2. File 1. Sheet 7.
- [6] Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fund 3859. Description 2. File 1. Sheet 8.
- [7] Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. Fund 3859. Description 3. File 1. Sheet 1.
- [8] Palienko, M.G. (2008). *Archival centers of Ukrainian emigration (creation, operation, fate of documentary collections)*. Kyiv: Tempora.
- [9] Klinova-Datsyuk, G. (2020). Ukrainian Free University in Germany DP period. *Scientific Notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Historical Sciences"*, 31, 79–85.
- [10] Munich. (2021). *Ukrainian Free University*. Retrieved from <https://ukrainer.net/munkhen-universytet/>.
- [11] Current archive of the State Tax Administration at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. Folder No. 06: Department of Foreign Policy and International Law. Part I (1996–2001): Reports of the department. Minutes of meetings of the department. Arc. 16–18, 36–39.
- [12] Sergiychuk, V.I. (2021). Ukrainian Free University – “Ukrainian Miracle” – 100 years. In *Ukrainian Free University: The mission of Ukrainians for 100 years (on the 100th anniversary of the founding of the Ukrainian Free University): International round table*. Retrieved from <https://ua24.ukraynahaber.com/?p=6774>.
- [13] Vienna, S. (2004). *Cultural, educational and scientific activities of Ukrainian emigration in Czechoslovakia: Ukrainian Free University (1921–1945)*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.
- [14] Kyrylenko, O., & Yatsenko, O. (2004). Archive of the Ukrainian Free University in Munich: Structure, content of materials, processing of personal funds. *Archives of Ukraine*, 4–6, 93–122.
- [15] Palienko, M.G. (2021). The image of the Ukrainian Free University through the prism of archival discourse (on the occasion of the 100th anniversary). *Archives of Ukraine*, 1, 115–134.
- [16] Potulnytsky, V., & Sydorchuk, T. (1993). Ukrainian Free University in Vienna. *Ukrainian Diaspora*, 3, 132–137.
- [17] Sergiychuk, V.I. (2009). *Ukrainian contribution to the world*. Kyiv: M.I. Sergiychuk.
- [18] Sydorchuk, T. (2001). *Scientific and cultural-educational activity of the Ukrainian Free University in the interwar period*. Retrieved from <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12884>.
- [19] Ulyanovska, S., & Ulyanovsky, V. (1993). Ukrainian scientific and cultural emigration in Czechoslovakia between the two wars. In D. Antonovich (Ed.), *Ukrainian culture: Lectures* (pp. 477–498). Kyiv: Lybid.
- [20] Prishlyak, M.O. (2017). The Ukrainian Free University is a European institution that shapes the future leaders of Ukraine’s integration into Europe. *The Universe*, 5–6, 25–28.
- [21] Archive. Scripts. Ukrainian Free University. (n.d.). Retrieved from <https://archive.ufu-muenchen.de/uk/archive/scripts>.
- [22] Exhibition on the history of the Ukrainian Free University (on the occasion of the 100th anniversary of the University). (2021). Retrieved from <https://tsdavo.gov.ua/novyny/16-sichnya-2021-roku/>.
- [23] Ukrainian Free University. Retrieved from <https://tsdavo.gov.ua/gmedia-album/ukrayinskyj-vilnyj-universytet/>.
- [24] Davis, L.S. (Ed.). (2015). *Science diplomacy: New day or false dawn?* New Zealand: World Scientific.
- [25] Galluccio, M. (2021). *Science and diplomacy: Negotiating essential alliances* (1st Edition). Dordrecht: Springer.
- [26] Ruffini, P.B. (2017). *Science and diplomacy: A new dimension of international relations*. Dordrecht: Springer.
- [27] Lopushinsky, I.P. (2007). Ukrainian Free University (UVU) as the world’s leading diaspora educational institution. *Bulletin of the Tavriya Foundation (Center for the Study of the Ukrainian Diaspora)*, 4, 227–238.

Viacheslav Tsivatyi

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
01033, 60 Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine*

Foreign Affairs of European Diasporology and Diasporary Diplomacy: Institutional History of Ukrainian Free University (on the of the 100th Anniversary)

Abstract. The urgency of the study is due to the need to analyze the stages of institutional history of the Ukrainian Free University (UVU) in the format of personalities and institutionalization of the archive, this unique educational, scientific and cultural institution. The purpose of the publication is to reveal the progressive nature and features of the institutional model of UVU for the study of the institutional history of Ukrainians and its education, culture and science in world and European discourses. The main mission of the Ukrainian Free University is to support the integration of Ukrainian education and science in the public space, as well as the priority of issues related to the preservation of the national identity of Ukrainians. The article emphasizes the methods of research, which has an interdisciplinary nature and is based on important cognitive principles: science and historicism. The use of various general and special methods allowed to determine the trajectory of scientific research for the real reconstruction of historical and contemporary events in the institutionalization of education and science at UVU. The institutional history of formation of traditions and modern model of the Ukrainian Free University in the globalized world is considered, as well as the archival institution as an important system-forming component of the University, its policy of memory and resource-information support. All three stages of the institutional history of the Ukrainian Free University (Vienna, Prague, Munich) in the period 1921-2021 were and remain a priority for the Ukrainian diaspora and foreign Ukrainians in education, science and culture. Innovative approaches in the activities of the Ukrainian Free University have led to new areas of international cooperation and internationalization of education – the introduction of tools for educational and scientific diplomacy, development of Ukrainian science and education abroad, Ukrainian diaspora, institutional diaspora in general. During all periods of its institutional activity, the Ukrainian Free University has been on the defense and in the institutional fairway of Ukrainian education, science and culture. UVU consolidated around itself educational diplomacy and scientific diplomacy of the Ukrainian diaspora and foreign Ukrainians. The institutional history of the Ukrainian Free University (UVU) is closely linked to institutional diasporology and diaspora diplomacy, and contributes to their development and dissemination throughout the world, where Ukrainians live abroad

Keywords: foreign policy, diplomacy, institutionalization, Ukrainian emigration, science and education, archives, diaspora

УДК 94(477) «1921-1992»
DOI: 10.46493/2663-2675.32(1).2022.30-31

Сергій Троян*

Національний авіаційний університет
03058, просп. Любомира Гузара, 1, м. Київ, Україна

Serhiy Troyan

National Aviation University
03058, 1 Liubomyr Huzar Ave., Kyiv, Ukraine

Рецензія на монографію Василя Миколайовича Яблонського «Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921–1992 роки)»

Review of the Monograph by Vasyl Mykolayovych Yablonsky “State Center of the Ukrainian People's Republic in Exile: Ideas, Struggle, Tradition (1921-1992)”

Державотворчі та нацистворчі трансформації в Україні з 1991 р., необхідність відстоювання сучасної державності в умовах спочатку гібридної (з 26 лютого 2014 року), а надалі повномасштабної (з 24 лютого 2022 року) війни з Росією спонукають до активного вивчення історичної тягlosti цих процесів, впливу на них різного роду внутрішніх і зовнішніх чинників. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує наукове дослідження ролі української діаспори в боротьбі за відновлення державності України. Вагоме місце займають здобутки Державного центру УНР в екзилі, який упродовж практично семи десятиліть виступав репрезентантом української державності, що склалася і отримала міжнародне визнання в часи Першої світової війни та Української революції 1917–1921 рр. З огляду на відзначене, монографія доктора історичних наук, завідувача кафедри міжнародних відносин та міжнародного права Київського університету імені Бориса Грінченка Володимира Миколайовича Яблонського становить актуальність як з точки зору часового континууму генези й еволюції сучасної державності в Україні, так і створення науково-теоретичного вітчизняного наративу.

Монографія характеризується добре продуманою структурно-логічною схемою, що сприяла успішній реалізації мети і завдань наукового пошуку. Вона складається зі списку скорочень, передмови, вступу, п'яти розділів, підсумків і висновків, а також додатків (документи й матеріали у вигляді 12-ти додатків), списку використаних джерел та літератури й іменного покажчика. Маючи на меті «аналіз діяльності Державного центру УНР на еміграції в політичній, міжнародній,

інформаційній та культурно-гуманітарній площинах» (с. 27), автор монографії сформулював низку дослідницьких завдань – загалом їх виокремлено 15 (с. 27–28). З-поміж них особливо відзначаємо наукову необхідність і доцільність з'ясувати історичні передумови виникнення, правове підґрунтя функціонування та діяльності українського екзильного уряду в умовах політичної боротьби, визначити роль і місце Державного центру УНР на міжнародній арені, вивчити роль реорганізаційних процесів у функціонуванні еміграційного уряду, Української національної ради й інституту президентства в системі Державного центру УНР після Другої світової війни.

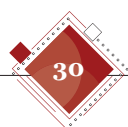
Змістовне наповнення розділів наукової праці дозволяє констатувати, що В.М. Яблонський на високому теоретико-методологічному рівні здійснив комплексне дослідження практично усіх основних сфер діяльності Державного центру УНР в екзилі у хронологічних межах 1920–1992 рр. Тобто, від часу переходу Директорії, уряду та армії УНР на еміграційне становище на межі 1920–1921 рр. до передачі владних повноважень Державного центру УНР президентові та урядові незалежної України у 1992 р. Зокрема, всебічне висвітлення отримали історичні передумови виникнення, політико-правові засади становлення та діяльності Державного центру УНР на еміграції (с. 61–216), проблеми і наслідки його реорганізації в 1945–1948 рр. (с. 217–284), а також пореформена – 1948–1992 рр. – діяльність Української національної ради і президента й уряду УНР в екзилі (с. 285–420). При цьому, окремо слід наголосити на вивченні історії заснування та практики

Стаття надійшла: 17.12.2021, Доопрацьовано: 14.01.2022, Схвалено до друку: 16.02.2022

Рекомендоване цитування:

Троян С. Рецензія на монографію Василя Миколайовича Яблонського «Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція (1921–1992 роки)». *Зовнішні справи*. 2022. Т. 32, № 1. С. 30–31.

*Відповідальний автор

функціонування Української національної ради як законодавчого органу в системі Державного центру УНР на еміграції (с. 285–352), створеного після Другої світової війни на основі «Тимчасового Закону про реорганізацію Державного центру УНР в екзилі» від 10 червня 1948 р. Першим головою президії Української національної ради був обраний Б. Іваницький. Саме Українська національна рада на своїй першій сесії в 1948 р. прийняла рішення законодавчо закріпити до того неофіційний статус президента Державного центру УНР на еміграції (першим президентом став Андрій Лівицький). Автор монографічного дослідження уповні резонно, на наш погляд, зробив висновок, що Державний центр УНР в екзилі «попри внутрішні суперечності та політичні дискусії залишався носієм ідеї та традиції української державної незалежності в світі» (с. 420).

Науково виважений і глибокий за змістом характер монографії дозволив її автору всебічно верифікувати наукову новизну положень і результатів здійсненого дослідження. Вона обумовлена, насамперед, комплексним вивченням функціонування Державного центру УНР на еміграції впродовж всього періоду його існування. Державний центр УНР як сукупність законодавчих і виконавчих українських органів влади спочатку частково, а з рубежу 1920–1921 рр. цілком перебував поза межами України. Державні установи УНР діяли спочатку на території Другої Речі Посполитої – в Тарнові, Ченстохові, Варшаві, а потім у Парижі, Веймарі, Кісінгені, Мюнхені, Філадельфії. Діяльність Державного центру УНР в екзилі продовжувалася до 1992 р., коли десята Надзвичайна сесія Української національної ради визнала його правонаступницею сучасну Україну як суверенну і незалежну державу й ухвалила відповідне рішення. 22 серпня 1992 р. президент УНР на еміграції Микола Плав'юк склав повноваження Державного центру УНР та здійснив урочисту передачу офіційних управлінських функцій і атрибутів (клейнодів) державної

влади новообраному Президенту України в особі Леоніда Кравчука.

Монографія В.М. Яблонського відзначається аргументованим виокремленням і всебічним аналізом форм діяльності еміграційного уряду УНР на міжнародній арені (у Польщі, Франції, Німеччині, США) щодо захисту як населення України на окупованих територіях, так і українців-емігрантів; реконструкцією на підставі архівних джерел діяльності представницьких інституцій на еміграції – Ради Республіки та Української національної ради; урешті, теоретичним обґрунтуванням підходів до проблеми спадкоємності сучасної України і УНР. Вона виконана на основі вивчення неопублікованих архівних документів і опублікованих джерел, зокрема документальної, наративної і періодичної преси. Особливо варто наголосити на всебічному опрацюванні та залученні в науковий обіг документів Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України, Центрального державного архіву зарубіжної українки, Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України, Поточного архіву ОУН в Києві, Центрального військового архіву і Архіву актів нових у Варшаві тощо.

Монографічна праця є комплексним, оригінальним, завершеним історичним дослідженням важливої наукової проблеми на основі використання сучасних історичних і загальнонаукових методів і підходів. В.М. Яблонський, як автор рецензованої монографії, всебічно верифікував наріжне положення, що 24 серпня 1991 р. було не проголошено, а фактично відновлено незалежність України. Цей науково аргументований висновок набув особливого політичного та практичного значення і звучання після відзначення 30-річчя сучасного етапу державної незалежності України, за необхідності подальшого зміцнення її внутрішніх устоїв, національної безпеки та міжнародних позицій в умовах надання ефективної відсічі російській широкомасштабній агресії.

УДК 327.82:341.71/72
DOI: 10.46493/2663-2675.32(1).2022.32-35

Алла Гуменюк*

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
02000, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна

Alla Humeniuk

National Pedagogical
Dragomanov University
02000, 9 Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine

Республіка Кіпр – країна активного дипломатичного життя The Republic of Cyprus is a Country of Active Diplomatic Life

Коли 2003 року мого чоловіка, Бориса Івановича Гуменюка, вперше було призначено Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Кіпр і ми готувалися до цього відповідального відрядження, я розуміла, що на нас чекає нова сторінка в житті – з якісно іншими викликами, ризиками, випробуваннями. Однак, доки власне відрядження не почалося, я навіть не уявляла, наскільки та сторінка виявиться барвистою, багатою на переважно позитивні емоції, щедрою на знайомства з цікавими людьми... Наше відрядження загалом тривало майже дванадцять років: з 2003 по 2007 рік і потім знову Республіка Кіпр – з 2012-го по вересень 2019-го.

До відрядження я вже мала досить скромний, так би мовити, дипломатичний досвід: працювала в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка на посаді наукового співробітника, в 2000 році захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, на кафедрі міжнародних організацій та дипломатичної служби, вела семінарські заняття з такої дисципліни, як дипломатичний протокол та етикет, з інших спецкурсів. Все це – в межах навчальної програми, зокрема, кафедри та в рамках загальної навчальної програми відділення «Міжнародні відносини» – послідовно вело студентів академічними стежками до майбутнього фаху – «дипломат», «спеціаліст з міжнародних відносин».

Був ще один момент, який додавав мені певності. До закордонного відрядження мій чоловік був ректором Дипломатичної академії при МЗС України. Відповідно до посади він значився у так званому протокольному спискові. Тобто його (як правило, зі мною, дружиною) запрошували на дипломатичні прийоми, які влаштовувалися численними дипломатичними представництвами з нагоди національних свят, на інші протокольні заходи. А разом з цим – запрошення від президентів України з нагоди святкування чергового Нового року, Дня Незалежності. Подібні заходи проводилися міським головою Києва тощо. Крім того, я стала

членкинею жіночого дипломатичного клубу, який проводив цікаву роботу, співпрацюючи насамперед з Генеральною дирекцією з обслуговування іноземних представництв на чолі з її незмінним генеральним директором Павлом Олександровичем Кривоносом. Влаштовувалися подорожі по історичних пам'ятках, я б сказала – по сакральних місцях України. Завдяки таким екскурсіям іноземні дипломати, їхні дружини, з одного боку, краще пізнавали нашу культуру, ментальність, осягали багатство народних традицій, а з іншого – це давало можливість у неформальній обстановці контактувати з висококваліфікованими представниками іноземних держав, зав'язувати з ними дружні взаємини, а відтак – пізнавати культуру, історію, кулінарні особливості їхніх регіонів, що, як відомо, в дипломатії відіграє далеко не останню роль. Недарма останнім часом до специфічних галузей дипломатії, крім військової, економічної, культурної, релігійної тощо, все частіше відносять і кулінарну дипломатію. З цього приводу раджу неодмінно прочитати надзвичайно цікаву книгу відомого українського дипломата О.С. Сліпченка «Дипломатическая кухня»¹, яка переконливо доводить, що така «галузь» дипломатії справді існує як доповнення до класичної, всеохоплюючої дипломатії і в умілих руках може бути дієвим інструментом.

Ось з таким теоретичним і практичним набутком, я, як дружина Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Кіпр, розпочала свою «жіночу дипломатичну» діяльність. Після вручення Борисом Івановичем вірчих грамот і перших протокольних заходів, які влаштовувалися Президентом Республіки Кіпр у Президентському палаці та у дипломатичному корпусі в Нікосії, де я завжди була з чоловіком, почали з'являтися перші паростки спочатку офіційних контактів з дружинами послів з різних країн, представлених на острові. Деякі з цих контактів згодом переросли у справжню дружбу, яка триває і до сьогодні. Насамперед хочу пригадати такий епізод. На прийом, який відбувся увечері 1 січня 2004 р. в Президентському палаці з нагоди

¹Сліпченко А.С. Дипломатическая кухня: художественно-документальное издание. Киев: Генеральная дирекция по обслуживанию иностранных представительств, 2015. 493 с.

Стаття надійшла: 06.12.2021, Доопрацьовано: 04.01.2022, Схвалено до друку: 05.02.2022

Рекомендоване цитування:

Гуменюк А. Республіка Кіпр – країна активного дипломатичного життя. *Зовнішні справи*. 2022. Т. 32, № 1. С. 32–35.

*Відповідальний автор

Нового року (Борис Іванович вручив вірчі грамоти 22 грудня 2003 р.), ми вже були запрошені як повноправні члени дипломатичної кіпрської родини. В очікуванні підходу до президента Тассоса Пападопулоса, згідно з протоколом, як новоприбулі, ми замикали досить довгу вервечку з дипломатів з подружжям (я і гадки не мала, що колись мій чоловік досягне посади дуаена дипломатичного корпусу, і ми цю вервечку три роки поспіль будемо очолювати в цьому ж Президентському палаці). І тут до мене підійшла симпатична білява жінка з очима бурштинового кольору: «Давайте знайомитися. Я – Людмила, дружина Яноша Кішфалві, Надзвичайного і Повноважного Посла Угорщини, родом з України, з Умані. Welcome to Cyprus». З цього розпочалася наша багаторічна дружба, яка триває і сьогодні, – попри відстані, ковіди ми постійно на зв'язку.

Кішфалві – унікальне подружжя. Янош – угорець, наприкінці 60-х – у першій половині 70-х рр. навчався у Києві, випускник Політехнічного інституту. Студентом встиг не тільки здобути капітальні знання з обраного фаху у славновісному політеху, а й познайомитись з уманською красунею, яка навчалася тоді в Інституті легкої промисловості. Одружилися, поїхали до Угорщини. Янош зробив блискучу кар'єру – від інженера до шефа дипломатичного протоколу тодішнього очільника Угорщини Яноша Кадара. Після розвалу соціалістичної системи остаточно перейшов у дипломатичну царину. Був послом Угорщини в Україні, Норвегії і нарешті у Нікосії.

Так розпочалися перші формальні і неформальні дипломатичні контакти. Якось так сталося, що відразу дружні стосунки зав'язалися і з дружинами послів Словаччини і Чехії – пані Лючією та пані Вірою. Такі ж взаємини склалися і між нашими чоловіками. І це сформувало, як жартував Борис Іванович, молекулу Вишеградської групи всередині Республіки Кіпр.

Почали разом проводити дозволя, відвідувати культурні та спортивні програми. Це все допомагало мені адаптуватися до нових обставин, при звичаїтися до свого нового соціального статусу. Таке плавне входження в дипломатичний корпус Республіки Кіпр, в його жіночу частину, звичайно, мене тішило і допомагало впевнено почуватися на всіх офіційних заходах. Моє вростання в кіпрську реальність давало нові імпульси, які призводили до знайомств з представницями кіпрської політичної та ділової еліти. Мої колежанки – дружини послів Угорщини, Чехії, Словаччини – люб'язно представляли мене дружинам міністрів, депутатів, знайомили з представниками бізнес-середовища. Й оскільки практично всі вони мали непідробний інтерес до України (як до політичних подій, так, скажімо, і до більш приземлених, побутових аспектів нашого життя), то швидко кількість моїх нових знайомих зростає в рази.

Природньо, що їх тоді цікавила Помаранчева Революція, майбутнє України в результаті її звернення, економічний стан нашої країни, рівень життя, ціни на продукти харчування і багато-багато іншого. І я, дружина

першого посла-резидента України в РК, тобто і як перша офіційна українка, повинна була давати вичерпні відповіді. І це було нескладно, тому що це була рідна матерія. Мені було втішно розповідати про Батьківщину, про українців, про їхню національну відданість свободі, про миролюбність, про нашу працелюбність та історичні звичаї, про тверді наміри побудувати вільне, заможне, демократичне суспільство з невід'ємною належністю до європейських духовних, культурних, правових та політичних цінностей.

Втім, щоб ще успішніше зануритися в кіпрську громаду, бути адекватною відповідно до рівня моїх нових колежанок, потрібно було не менш глибоко знати історію Республіки Кіпр, її яскраві сторінки і болючі точки, знайомитися з народними звичаями та традиціями, тобто опановувати менталітет народу, серед якого проходило наше службове відрядження. Ще готуючись до відрядження, я назбирала чималу бібліотеку як науково-історичної, так і популярної літератури про цю чудову країну. Дещо ще до прибуття в Нікосію встигла прочитати. Правда, визнаю, досить поверхово. Але, щойно ступивши на землю цієї середземноморської держави, зрозуміла, що все треба починати спочатку і пройти цей курс ґрунтовно.

Цей процес тривав так чи інакше протягом всього терміну відрядження, але особливо цікавим та інтенсивним він був перших півроку. Адже одна справа читати, наприклад, в туристичному довіднику про якусь закордонну пам'ятку, перебуваючи в Києві, зовсім інша – коли ти на власні очі бачиш велич Кіккського монастиря, однієї із найвідоміших святинь світового Православ'я, де зберігається одна із трьох ікон Божої Матері, написаних Святим Лукою ще за життя Богородиці. Одна справа читати про трагічні події на острові влітку 1974 р., коли в результаті військового вторгнення Туреччини майже 40 % території було окуповано збройними силами північного сусіда, інша справа дістати ексклюзивну можливість разом із своїми колежанками пройтись екскурсією по так званій «зеленій зоні» – смузі, яка ділить зокрема і столицю Кіпру Нікосію навпіл; спостерігати наслідки спричиненої виключно переплетінням політичних чинників війни між двома – грецькою та турецькою громадами; побачити спорожнілі, за багато років пророслі деревами і кущами будинки, вілли, крамниці німих свідків того безчинства (докладніше про це раджу прочитати у книзі Michael Attalides «Cyprus. Nationalism and International Politics»¹. Все це допомагало зрозуміти греків-кіпріотів, особливо тих, хто отримав статус біженців, тих, хто свого часу змушений був практично протягом доби полишити свої помешкання, будинки, сади, родинні цвинтарі і примусово переселитися на південь за розділову смугу. І таких на Кіпрі виявилось майже 200 тисяч, тобто постраждала практично кожна п'ята кіпрська родина. Яка до болю знайома ситуація, як тісно збігаються історичні та геополітичні обставини! Якими небезпечними бувають іноді «північні сусіди»!

Паралельно з процесом поглибленого вивчення

¹Attalides M. Cyprus. Nationalism and International Politics. Wiesbaden: Harrassowitz, 2009. 226 p.

історії Республіки Кіпр, зануренням у перебіг сучасних процесів, зав'язуванням численних дружніх відносин мені, як і кожній дружині посла, доводилося брати участь (іноді «керівну») у виконанні так званих жіночих проєктів. Насамперед це торкалося організації проведення прийомів, які відбувались як у приміщенні нашого посольства, так і досить часто в посольській резиденції. Я відчувала колосальну відповідальність насамперед з огляду на формування меню: хотілося вразити гостей найкращими українськими стравами, а до традиційних славнозвісних вареників та житнього хліба з апетитним шматочком сала – додати чогось оригінального, раніше, на мою думку, незвіданого. Тому ми частували гостей нашими регіональними родзинками – гуцульським баношем, подільськими голубцями, чернігівськими дерунами тощо. До речі, щороку наприкінці травня – на початку червня у жіночому дипломатичному клубі організовувались International Buffet, і кожна жінка мала принести якусь страву. Одного разу я принесла салат «Пікантний», який мене навчила готувати моя мама: інгредієнтів багато: чорнослив, сир, цибуля, буряк, яйця, картопля, морква тощо. Після того ланчу довелося відповідати на десятки прохань дружин послів та нових кіпрських приятельок поділитися секретом приготування маминого салату. Я це з радістю робила. І кожного разу, коли ми когось запрошували додому, запитували: «А твій салат буде?»

Ще однією важливою справою, до якої мене залучив чоловік і яка стала важливим етапом в моїй «дипломатичній» роботі на Кіпрі, була участь у створенні української громади на середземноморському острові. Ще під час нашої першої каденції на Кіпрі у 2003–2007 рр. ми познайомились із багатьма нашими співвітчизниками, переважно жінками, які постійно мешкали на Кіпрі. Хтось із них ініціативно навідувався до щойно відкритого українського посольства просто так, аби заявити про своє існування і якимось чином хоча б у такий спосіб доторкнутись до Батьківщини; хтось звертався з конкретними питаннями до консульського відділу посольства на предмет видачі, легалізації різного роду документів і водночас виявляв бажання стати на консульський облік тощо. Таке спілкування з нашими громадянами дало можливість співробітникам посольства з'ясувати, скільки громадян України взагалі проживає на Кіпрі, більш-менш дізнатися про те, як вони живуть, чим займаються. Звісно, що такого завдання (саме як завдання на виконання відповідної вказівки Центру) наша амбасада не ставила, всі ці факти виявлялися самі собою: люди розповідали про себе, про тих, кого вони знали у віддалених містечках і селищах, залишали при цьому свої координати. І це мало своє велике практичне значення. Саме завдяки такій базі даних, яка складена самими громадянами України на Кіпрі, вдалося вдало провести вибори на нашій закордонній дільниці, виборча комісія якої повинна була складатись, згідно з законодавством України, виключно із таких незалежних громадян України, не причетних до державної, в даному випадку – до дипломатичної служби. Посольство повинно було тільки створити необхідні умови для проведення голосування.

Створення першої виборчої комісії дало поштовх,

щоб ближче познайомитися з українцями на Кіпрі. Виявилось, що на той час на острові постійно проживало 2–2,5 тисячі громадян України. Переважно це були жінки, які свого часу вийшли заміж за громадян Кіпру, створили спільні родини і переїхали жити в РК. Із зазначеної кількості їхня частка складала приблизно 70–80%. Решту громадян України можна було поділити ще на три групи.

Перша – це українські фахівці, в основному айтішної сфери, які, маючи постійне або тимчасове право на працевлаштування, працювали в різноманітних міжнародних або українсько-кіпрських компаніях, деякі із них працювали (і досі працюють) на досить високих посадах в банківсько-фінансових структурах Кіпру.

Друга – це приблизно півтори сотні студентів із України, які навчались у вищих навчальних закладах Кіпру (Університет Нікосія, Кіпрський університет, Європейський університет, Відкритий університет).

Третя група – найпроблемніша. Це так звані нелегали, які працевлаштовувалися на Кіпрі на сезонну роботу через різні «сірі» і навіть «чорні» схеми найму – від важких сільськогосподарських робіт під палючим сонцем до сумнозвісних видів робіт «в різноманітних розважальних закладах».

Звичайно, загальну атмосферу створювали перші категорії громадян України. Відповідно до своїх можливостей і здібностей, знань та амбіцій вони так чи інакше просуvalи на острові ідею українства.

Так, спочатку це виявлялося у мінімальних масштабах, фактично в межах родинного кола. Однак я переконана, що коли перша українка вперше приготувала смачний борщ для своєї родини, а на Різдво подала на стіл кутю з горіхами, медом та запашним узваром, перші кіпріоти, котрі все те скуштували, потроху почали усвідомлювати, що є така країна – Україна. Але це так, принагідно.

А якщо серйозно, то під час нашого першого перебування на Кіпрі серед громадян України не виявилось «критично необхідної маси», з якої б сформувався актив для запуску механізму створення української громади, її юридичного об'єднання і відповідної інституціоналізації державними структурами Республіки Кіпр.

Інша справа – друге наше відрядження у 2012–2019 рр. На острові мешкало вже понад 4 тисячі громадян України. Серед них виявилися люди з активною життєвою позицією, і для них створення і проголошення офіційної української громади стало пріоритетом в їхніх життєвих планах. Із вуст чоловіка я стала частіше чути прізвища Тетяни Мартиненко, Надії Царенко, Лариси Калініченко... Остання якраз і стала тим двигуном, який дав поштовх всій організаційній роботі і врешті-решт привів до утворення 2017 року української громади під назвою «Товариство українсько-кіпрської дружби».

Корінна киянка, дружина німецького бізнесмена Штефана Нольте (до речі, президента кіпрсько-німецької бізнес-асоціації при Торгово-промисловій палаті Республіки Кіпр), Лариса виказала неабиякі організаційні здібності, щоб довести справу до кінця. Наскільки я розумію, головною проблемою було не стільки написання статуту цієї громадської організації, виготовлення

печаток, проходження інших рутинних юридичних процедур. Важче було знайти спільну мову з різними членами української громади на Кіпрі, які часто-густо сповідували протилежні політичні погляди. Але завдячуючи дипломатичним талантам, вмінню домовлятися і знаходити компроміси мети було досягнуто.

Приємно згадати, що під час урочистого заходу, коли було проголошено народження і початок діяльності (15 травня 2017 р.) нашої громади, де були присутні члени офіційної делегації з України на чолі з міністром фінансів Олександром Данилюком (у справах в ці дні перебувала на острові), представники дипломатичного корпусу, десятки кіпріотів – активних прихильників української держави, звучали слова вдячності і визнання заслуг на адресу першого президента української громади на острові Лариси Калініченко.

А далі розпочалася робота. Різноманітні заходи – дні українських страв, виставки українських художників, української сукні, концерти українських музикантів, проведення спільних днів відпочинку із залученням багатьох родин кіпріотів, коли поряд з кіпрськими музичними творами звучали українські мелодії і далеко за обрій линули звуки української чарівної пісні. Звичайно, що до усіх цих заходів залучали і мене, всіх співробітників посольства, і в тій частині, де потрібна була моя допомога, я завжди її з готовністю надавала. Я розуміла, наскільки важливим є елемент єднання, співпраці між офіційним українським представництвом на Кіпрі, тобто посольством, і громадою. Я впевнена, що кожен відчув, як після перших спільних заходів (до речі, дуже вдалих), зорганізованих громадою за участі посольства, почуття нашого єднання, нашого спільного українства зростало в рази, додавало ще більшої гордості від того, що ти – представник великої, авторитетної європейської держави, яку знають і шанують у світі.

Моїми друзями на Кіпрі, точніше – друзями всього посольства стали унікальні подружжя Мері і Саввас Савва (представники грецько-кіпрської громади) та Олена і Огюн Олай (представники турецько-кіпрської громади острова). Їхня унікальність у тому, що Мері і Саввас свого часу вчилися у Львові, закінчили медичний університет, там познайомились і одружились, їх навіки з'єднала українська земля. По поверненню додому зробили блискучі кар'єри, завдячуючи своїм талантам та знанням, здобутим в українському ВНЗ. Саввас – провідний терапевт Кіпру, завідувач відділенням Центрального шпиталю, Мері – відома косметологиня-дерматологиня.

Щодо іншої пари, то представник турецько-кіпрської частини острова (невизнаної т. зв. Турецької Республіки Північного Кіпру) Огюн Олай теж навчався у Львові, в тому ж медичному університеті (правда, значно пізніше, ніж Мері та Саввас). Там же у Львові познайомився з файною львів'янкою – Оленою, одружився і повернувся додому – на північ острова. Огюн теж зробив блискучу кар'єру. Він один із найкращих офтальмологів Кіпру (його запрошують в екстрених випадках на консультації і для проведення операцій і на південну частину острова). Гарна, міцна родина, двоє синів, які не раз відвідували Львів – своїх дідуся з бабусяю – Олениних батьків і категорично заявляють: «Хочемо жити в Україні,

точніше в Карпатах». Я їх розумію. Так от унікальність у тому, що до створення громади «Товариство українсько-кіпрської дружби» ці подружжя, проживаючи на відстані максимум 10 км одна від одної – Савви в південній частині Нікосії, а Олаї за розділовою смугою в північній, навіть не підозрювали про існування одне одного. Залучення до життя і діяльності нашої громади сприяло єднанню і дружбі цих двох кіпрських родин. Останнє зайвий раз довело: кіпрська проблема поділу острова лежить не в площині міжетнічних, міжконфесійних суперечностей, а глибоко в політичній, тобто штучно створеній сфері.

Можна було б ще написати про діяльність нашої громади, про її активних членів – Тетяну Арістодему, дружину Почесного консула України в Пафосі, Тетяну Іваненко, Наталію Семеу, Сашу Левіну, Марію Попову і багатьох-багатьох інших.

Не можу не згадати і про мою улюблену подругу, представницю нашої громади на Кіпрі, українку з Дніпра – Юлію Камеріс. Як на мене, то своїм сумлінням, працездатністю, вмінням знаходити спільну мову з будь-яким опонентом вона являє собою взірць української жінки, жінки-дипломата. Офіційна кіпріотка, вона залишається в душі українкою, турботливою донечкою своїх батьків та сповненою почуття відповідальності за виховання своєї доньки Валерії і онука Миколая (Ніколаса). Юлія дуже працелюбна людина з неймовірно відкритою душею.

Завершуючи нарис про мій невеличкий, але конкретний досвід дипломатичної роботи в якості дружини посла, наважусь зробити кілька узагальнень, можливо, навіть рекомендаційного характеру.

По-перше, поза всяким сумнівом, роль дружини в кар'єрі чоловіка будь-якого фаху критично важлива. Що ж до ролі дружини посла, дипломата будь-якого рангу, то ця роль зростає в рази. Адже те, як ти володієш правилами дипломатичного протоколу та етикету, як вмієш підтримувати розмову і зав'язувати контакти з відповідними особами в країні перебування, так по тобі судять, по великому рахунку, про всю Україну, про її жіноцтво. Я не хочу нікого образити, але, якщо, скажімо, дружина директора школи чи головного лікаря може з'явитися на людях у сукні, яка не зовсім доречна в даній ситуації, чи допустити якийсь ляп у спілкуванні з колегами, то цей ляп там і залишиться; будь-яка помилка дружини посла набагато масштабніша, а отже жодні ляпи неприпустимі.

По-друге, крім правил протоколу та етикету, необхідно мати ґрунтовні знання з історії і сьогодення країни перебування, знати про її вразливі, болючі точки, щоб бути готовою до належного рівня обговорення будь-яких питань з представниками приймаючої країни.

І, по-третє, потрібно любити свою країну, бути активною у відповідному дипломатичному середовищі під час закордонного відрядження чоловіка, при цьому добре знати історію, культуру, мистецтво України, щоб розповідати про них в далеких і близьких країнах, говорити правду про події в своїй державі, знаходити нових друзів, що зрештою наповнює статус дружини посла глибоким смислом і почуттям, що і ти приносиш користь державі.

**Журнал
«ЗОВНІШНІ СПРАВИ»**

**Том 32, № 1
2022**

Випусковий редактор:
О. Таукач

Редагування англomовних текстів:
К. Касьянов

Комп'ютерна верстка:
К. Соседко

Підписано до друку з оригінал-макета 23.02.2022
Ум. друк. арк. 4,3
Наклад 300 примірників

Видавництво: Громадська спілка «Редакція журналу «Зовнішні справи»,
ТОВ «Наукові журнали»
01001, пров. Рильський, 6, Київ, Україна
E-mail: officeua.foreign.affairs@gmail.com
www: <https://uaforeignaffairs.com/uk>

**Journal
“FOREIGN AFFAIRS”**

**Volume 32, No. 1
2022**

Managing Editor:
O. Taukach

Editing English-language texts:
K. Kasianov

Desktop publishing:
K. Sosiedko

Signed to the print with the original layout 23.02.2022.
Mind. print. ark. 4.3
Circulation 300 copies

Publisher: Public Union Editorial Board of the Journal “Foreign Affairs”,
LLC “Scientific Journals”
01001, 6 Rylskyi Ln, Kyiv, Ukraine
E-mail: officeua.foreign.affairs@gmail.com
www: <https://uaforeignaffairs.com/en>